

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

**«Η μεταναστευτική κρίση και η επίδρασή της στην
οικονομία της Ελλάδας την τελευταία δεκαετία»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Νικόλαος Π. Κακούρης

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:
κ. Δημήτριος Βενιέρης, Καθηγητής, επιβλέπων
κ. Ανδρέας Φερόνας, Επίκουρος Καθηγητής, μέλος
κα Μαρίνα Αγγελάκη, Δρ. Κοινωνιολογίας, μέλος

Κόρινθος, 2020

Δήλωση μη λογοκλοπής

Έχοντας λάβει γνώση των διατάξεων του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία αποτελεί προϊόν δικής μου ερευνητικής εργασίας. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για την συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

© Έτος: 2020

Νικόλαος Κακούρης του Παύλου

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

Η σελίδα του Copyright διασφαλίζει από μόνη της τα δικαιώματά μου σε περίπτωση προσφυγής ή παράβασης, βάσει του Ν2121/93 (Φ.Ε.Κ. Α25).

Η χρήση κάθε υλικού με κατοχυρωμένα πνευματικά δικαιώματα (Copyright) στην εργασία μου προϋποθέτει γραπτή άδεια του ιδιοκτήτη των δικαιωμάτων.

«Στη σύζυγό μου και την κόρη μου»

Ευχαριστίες

Το ταξίδι φοίτησης ήταν γεμάτο νέες εμπειρίες, γνώσεις και ποικίλες δεξιότητες. Με την ολοκλήρωση των σπουδών μου νιώθω βαθιά την ανάγκη να απευθύνω ευχαριστίες σε ανθρώπους, που συνέβαλαν στην ηθική και πνευματική μου ανάταση, καθόλη τη διάρκεια. Καταρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον μέντορά μου, που αποτέλεσε ουσιαστική πηγή έμπνευσης για μένα, τον κ. Δημήτριο Βενιέρη, Καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής, στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, ο οποίος, με την επιστημονική του κατάρτιση, την καθοδήγηση και στήριξη του, στάθηκε αρωγός στην προσπάθειά μου. Ήταν εκείνος που μου εμφύτευσε το πραγματικό ενδιαφέρον για το αντικείμενο διδασκαλίας του και έθεσε τα θεμέλια για την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Θα ήθελα επιπλέον να απευθύνω ευχαριστίες συνολικά σε όλους τους διδάσκοντες καθηγητές μου, του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών, οι οποίοι βοήθησαν στην ουσία, στην ποιοτική και ποσοτική διερεύνηση των ενδιαφερόντων μου και των γνώσεων μου.

Τέλος, ευχαριστώ θερμά την οικογένειά μου, τη σύζυγό μου Αλεξάνδρα Παναγοπούλου και την κόρη μας Όλγα για την αγάπη και τη στήριξη που μου έδωσαν απλόχερα σε όλο το διάστημα συγγραφής της εργασίας.

Περίληψη

Η ιδιαίτερη ένταση των μεταναστευτικών ροών στις μέρες μας, που αντιμετωπίζει η χώρα μας, σε συνάρτηση με το γεγονός ότι η χώρα βρίσκεται στο χαμηλότερο οικονομικό επίπεδο των τελευταίων δεκαετιών, αποτελεί μια ιδανική συγκυρία για τη μελέτη της μεταναστευτικής κρίσης. Η παρούσα εργασία προβαίνει στη διερεύνηση του βασικού ερωτήματος σχετικά με το κατά πόσον η εισροή μεταναστευτικών/προσφυγικών ρευμάτων στη χώρα επηρεάζει την αγορά εργασίας και την οικονομία της Ελλάδας γενικότερα. Παράλληλα, επιχειρείται μια συγκριτική αναφορά των δεδομένων που αφορούν το φαινόμενο της μετανάστευσης με βάση τα στατιστικά δεδομένα, με σκοπό να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα και οι επιπτώσεις (θετικές ή αρνητικές) της παρουσίας των μεταναστών στην ελληνική οικονομία και στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, πραγματοποιούνται συγκεκριμένες θεωρητικές επισημάνσεις που αφορούν την προσέγγιση της ‘μεταναστευτικής κρίσης’ στη σύγχρονη εποχή, τόσο στον ευρωπαϊκό χώρο, όσο και πιο ειδικά στην Ελλάδα. Σχολιάζονται οι πρόσφατες εξελίξεις και διατυπώνονται σημαντικά συμπεράσματα, προκειμένου να αναδειχθεί η συνθετότητα των μεταναστευτικών ροών και γενικά των πληθυσμιακών μετακινήσεων προς την Ελλάδα και την Ευρώπη, ευελπιστώντας ότι μπορούν να αξιοποιηθούν για το σχεδιασμό μιας πιο αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής για τη χώρα. Εν κατακλείδι, συμπεραίνεται, ότι η επιρροή που ασκείται από τους μετανάστες/πρόσφυγες στην ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται σε γενικές γραμμές ως θετική, οι εργάτες, που δεν κατέχουν κάποια ειδικευση και αυτοί που απορροφούνται από τον αγροτικό τομέα είναι κατά κύριο λόγο μετανάστες/πρόσφυγες, ενώ τα αγροτικά νοικοκυριά όλων των εισοδηματικών τάξεων εμφανίζονται να λαμβάνουν ποικίλα οφέλη από τους μεταναστευτικούς/προσφυγικούς πληθυσμούς.

Λέξεις κλειδιά: Μετανάστευση, Ελλάδα, αγορά εργασίας, οικονομική κρίση.

Abstract

The particular intensity of migration flows nowadays, that Greece is facing in combination with the fact that the country is at the lowest economic level of recent decades, is an ideal juncture for studying the migration crisis. The key question that is under investigation in this project is how the influx of immigrants into the country affects the labor market and the economy in general. At the same time a comparative report is made on migration data, is based on statistical data and it aims to assess the impact of immigration on the Greek economy. In addition, specific theoretical observations are being made on the approach of the insights immigration crisis nowadays in both Europe and Greece. There is discuss of recent developments and important conclusions are drawn in order to highlight the complexity of migration flows and the movements of population to Greece and Europe. Hoping that they can be used to design a more effective policy for the country. Finally, it is important the impact of migrants-refugees on the economy is generally positive, the unskilled workers and those who are employed in the agricultural sector ate mainly migrants-refugees while the rular housewives of all the immigrant classes appear to benefit from immigration.

Key words: immigration, Greece, economical crisis, job market.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ/ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	13
1.1 Εισαγωγή.....	13
1.2 Σύντομο ιστορικό πλαίσιο μετανάστευσης	14
1.3 Θεσμικό πλαίσιο μετανάστευσης στον ευρωπαϊκό χώρο	15
1.3.1 Η συμφωνία και σύμβαση Σένγκεν	15
1.3.2 Ευρωπαϊκές Συνθήκες για τη διαχείριση της μετανάστευσης	17
1.3.3 Ο κανονισμός του Δουβλίνου	18
1.4 Μηχανισμοί επιχειρησιακής συνεργασίας εντός ΕΕ.....	20
1.5 Ανακεφαλαίωση-Αποτίμηση της μεταναστευτικής κρίσης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ.....	24
2.1 Εισαγωγή.....	24
2.2 Πρόσφυγας και μετανάστης-Νομικός προσδιορισμός εννοιών	24
2.3 Το νομικό καθεστώς προστασίας των προσφύγων διεθνώς και στην Ε.Ε.	29
2.4 Το Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο της προστασίας των προσφύγων	30
2.5 Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας	31
2.6. Ανακεφαλαίωση	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΡΟΩΝ- ΔΟΜΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	34
3.1 Η δομή του πληθυσμού των μεταναστών στις ελληνικές περιφέρειες	34
3.2 Τόπος εγκατάστασης των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών-μορφωτικό επίπεδο	35
3.3 Χώρες προέλευσης των μεταναστών-Αίτια μετανάστευσης	38

3.4 Ανακεφαλαίωση.....	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	45
4.1 Εισαγωγή.....	45
4.2 Σύντομη αναφορά στην οικονομική κρίση και την παγκόσμια οικονομία	47
4.2.1 Η οικονομική κρίση της Ελλάδας	48
4.3 Κοινωνικές-οικονομικές-πολιτισμικές-δημογραφικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα.....	50
4.4 Ανακεφαλαίωση	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΦΕΣΗ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	53
5.1 Εισαγωγή.....	53
5.2 Η θέση των μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική οικονομία.....	54
5.3 Η ελληνική αγορά εργασίας σε συνάρτηση με τους μετανάστες.....	54
5.4 Οι συνέπειες της μετανάστευσης στην ελληνική οικονομία.....	57
5.5 Μετανάστευση: παραοικονομία, ΑΕΠ, ανταγωνιστικότητα	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	60
Αντί επιλόγου.....	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	67
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ	67
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	71

Ευρετήριο πινάκων

Πίνακας 1: Κατανομή μεταναστών ανά ελληνική περιφέρεια (2011)	35
Πίνακας 2: Ελληνικές πόλεις με την υψηλότερη συγκέντρωση μεταναστών (ανά εθνικότητα).....	36
Πίνακας 3: Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα, κατά ομάδες ηλικιών και λόγο μετανάστευσης.....	41
Πίνακας 4: Σημαντικοί οικονομικοί Δείκτες.....	49
Πίνακας 5: Κατάσταση απασχόλησης ανά φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης και υπηκοότητα, β' τρίμηνο 2018 (σε χιλιάδες).....	55

Ευρετήριο διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Επίπεδο εκπαίδευσης κατά χώρα προέλευσης	37
Διάγραμμα 2: Τριτοβάθμια εκπαίδευση Ελλήνων και μεταναστών πρώτης και δεύτερης γενιάς.....	38
Διάγραμμα 3: Κύριες χώρες προέλευσης μεταναστών 2013-2018 / κράτη για τα οποία η Ελλάδα αποτελεί βέλτιστο προορισμό 2013-2018.....	40
Διάγραμμα 4: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα	40
Διάγραμμα 5: Αριθμός παράνομα εισερχόμενων μεταναστών στην Ελλάδα 2006-2015	42
Διάγραμμα 6: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα και λόγο εγκατάστασης.....	43
Διάγραμμα 7: Πραγματικό ΑΕΠ-Εποχικά Διορθωμένα Στοιχεία 1995-2017	48

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις μέρες μας, η Ελλάδα δεν έχει φθάσει σε ένα ικανοποιητικό σημείο ανάπτυξης μιας οργανωμένης και βιώσιμης μεταναστευτικής πολιτικής, καθώς επίσης δεν έχει δημιουργήσει και εφαρμόσει ένα σχέδιο, το οποίο θα προέβλεπε ένα σταθερό σύστημα που θα υποδέχεται καταλλήλως, θα καταγράφει κι έπειτα θα δύναται να ενσωματώνει τους μετανάστες. Η παραπάνω κατάσταση οδήγησε την πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτών να θεωρούν τους μεταναστευτικούς/προσφυγικούς πληθυσμούς ως μια απειλή τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια παρουσίαση απόψεων και θέσεων σχετικά με τη μεταναστευτική/προσφυγική κρίση και περιγράφει το πώς έχει επηρεαστεί το φαινόμενο από την οικονομική ύφεση, που μαστίζει την Ελλάδα από το 2009. Επιπλέον, αναλύει τις επιπτώσεις (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές) της μετανάστευσης στην χώρα μας, εστιάζοντας στην ελληνική οικονομική κρίση. Παράλληλα, επιχειρεί τη διερεύνηση των συνεπειών της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα σε συνάρτηση με τον μεταναστευτικό/προσφυγικό πληθυσμό, ο οποίος έχει εγκατασταθεί τα τελευταία δέκα έτη στην Ελλάδα.

Ως κύριοι στόχοι έχουν οριστεί οι ακόλουθοι: α) να εξεταστεί το νομικό πλαίσιο της μετανάστευσης στην Ελλάδα και η θέση που κατέχουν οι μετανάστες ως προς την ελληνική κοινωνική ευημερία, β) να συζητηθούν τόσο η ευρωπαϊκή όσο και η ελληνική μεταναστευτική πολιτική, γ) να διαπιστωθούν τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στους μετανάστες μέσα από ευρήματα (όπως οι συνθήκες ζωής τους ή η κοινωνική ενσωμάτωση) πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης, δ) να εξεταστούν οι ποικίλες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε διάφορες ομάδες μεταναστών (εστιάζοντας στο φύλο, την καταγωγή και τη θρησκεία). Με σκοπό τη διαδικασία διερεύνησης των επιμέρους στόχων, η παρούσα εργασία αξιοποίησε στατιστικά δεδομένα ελληνικών και διεθνών οργανισμών, όπως επίσης και ποικίλα ευρήματα από ποιοτικές και ποσοτικές έρευνες, που έχουν ασχοληθεί με το επίκαιρο ζήτημα της μεταναστευτικής κρίσης στον ελλαδικό χώρο, λαμβάνοντας υπόψη και την επίδραση που ασκούν κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Η δομή της εργασίας εξυπηρετεί την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων και παράλληλα την εξαγωγή νέων συμπερασμάτων, τα οποία μπορούν να βοηθήσουν και να εμπλουτίσουν τόσο την παρούσα γνώση όσο και τη διατύπωση καινούριων ερευνητικών ερωτημάτων. Όσον αφορά το μεθοδολογικό πλαίσιο, η βασική προσέγγιση θα είναι εκείνη της κριτικής ανασκόπησης της βιβλιογραφίας. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση δεδομένων και παράλληλα η συμπλήρωση και η κριτική αποτίμηση αυτών των μελετών, τολμώντας να αμφισβητήσει πολλές φορές στερεοτυπικές αντιλήψεις, απλοϊκές υποθέσεις και συμπεράσματα. Μάλιστα σε συγκεκριμένα σημεία και εκεί που υπάρχει πραγματική ανάγκη, υπάρχει αναφορά σε πλαίσια νομοθετικού περιεχομένου, συνθήκες και διακρατικές συμφωνίες. Τέλος, απαραίτητη θεωρείται και η αξιοποίηση ποσοτικών δεδομένων από υπηρεσίες διαχείρισης στατιστικών δεδομένων, κυρίως της Eurostat, από άρθρα με διεθνές κύρος, έρευνες και εγχειρίδια, ακαδημαϊκού χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ/ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

1.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία έτη, παρατηρείται αυξανόμενος ρυθμός εισροής ανθρώπων στην Ευρώπη από τρίτα κράτη, είτε με σκοπό την αναζήτηση ενός ποιοτικότερου μέλλοντος, είτε για να βρουν την σωτηρία από την φρίκη ενός πολέμου ή λόγω διαφόρων διωγμών και φυσικών καταστροφών, με αποτέλεσμα η μετανάστευση να αποτελεί πλέον βαρύνουσας σημασίας θέμα στις πολιτικές καλένδες των περισσότερων χωρών που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Prean and Mayr, 2012; Τσεβρένης, 2016). Μάλιστα από το έτος 2015, η Ευρώπη εισήλθε στο επίκεντρο της μεγαλύτερης ποσοτικά μεταναστευτικής κρίσης μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς παρατηρήθηκε δραματική αύξηση του αριθμού των οικονομικών κυρίως μεταναστών, των προσφύγων που αιτούνται άσυλο και άλλων μεταναστών, οι οποίοι έρχονται κατά κόρον από χώρες της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Κεντρικής Ασίας (Παρίσης, 2015). Μάλιστα, οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί προερχόμενοι από τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής, αποτελούν στις μέρες μας ένα σοβαρότατο πρόβλημα, που σε κάποιες περιπτώσεις δείχνει να μην μπορεί να διαχειριστεί (Esenturk, 2010, Παρίσης, 2015).

Επιπροσθέτως, κατά τη διάρκεια της διετίας 2015-2016 εισήλθαν στην Ευρώπη πάνω από 1.3 εκατομμύρια άτομα (για το 2017 οι αφίξεις προσφύγων από στεριά και θάλασσα ανήλθαν στις 160.247). Οι συγκεκριμένες ροές ανθρώπων έπληξαν σε μεγάλο βαθμό την χώρα μας, την Ιταλία και την Ισπανία, οι οποίες μάλιστα αποτελούν τις βασικότερες διόδους προς τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Επίσης, όσον αφορά τις χώρες καταγωγής των μεταναστευτικών πληθυσμών, αυτές είναι κατά βάση η Συρία, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, το Ιράκ και το Ιράν (Κοκτσιδου, 2017). Η Ε.Ε. με σκοπό να αντιμετωπίσει δραστικά το μέγεθος της μεταναστευτικής κρίσης, έλαβε δραστικά μέτρα, τα οποία στοχεύουν ουσιαστικά στην επίλυση των βασικών αιτιών της προσφυγικής κρίσης, καθώς και την βελτίωση στην προστασία, σε άτομα που χρειάζονται ανθρωπιστικής φύσεως βοήθεια, τόσο εντός όσο και εκτός των κρατών μελών της Ε.Ε. Πιο συγκεκριμένα, κάποια από αυτά τα μέτρα είναι η προσπάθεια μετεγκατάστασης των ατόμων που αιτούνται άσυλο και

τα οποία βρίσκονται ήδη σε χώρες της Ε.Ε., η επανεγκατάστασή των συγκεκριμένων ατόμων στις γείτονες χώρες, οι οποίες τα χρειάζονται πραγματικά, ο επαναπατρισμός των προσώπων που δεν έχουν δικαίωμα ασύλου και οι διορθωτικές παρεμβάσεις στον τομέα της ασφάλειας των συνόρων, με απώτερο σκοπό τη διαχείριση και αντιμετώπιση του λαθρεμπορίου ανθρώπων (Κοκτσίδου, 2017).

1.2 Σύντομο ιστορικό πλαίσιο μετανάστευσης

Το φαινόμενο της μετανάστευσης προς την Ευρώπη αποτελεί κυρίως μεταπολεμική υπόθεση. Κατά τη διάρκεια της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου ήλθαν στον ευρωπαϊκό χώρο οι πρώτες αξιοσημείωτες ροές μεταναστών, ενώ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, εξαιτίας της οικονομικής αναδιάρθρωσης και ανάπτυξης ορισμένων κρατών της Ευρώπης, η τελευταία αποτέλεσε πόλο έλξης νέων μεταναστευτικών ρευμάτων, με σκοπό την προσέλκυση εργατικού δυναμικού (Van der Brug et al., 2015). Η μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από μεταναστευτική κίνηση εντός του εσωτερικού της Ευρώπης (ενδοευρωπαϊκή ή νεωτερική μετανάστευση) και οι λόγοι δεν είναι αμιγώς πολιτικοί (για παράδειγμα, ανταλλαγή πληθυσμών), αλλά οι λόγοι είναι κατά κόρον οικονομικοί. Επιπροσθέτως, αποτελεί ουσιαστικά μια ηθελημένη μετακίνηση και όχι αναγκαστική (για παράδειγμα, με σκοπό την άμεση κάλυψη αναγκών της παραγωγικής διαδικασίας (Τσεβρένης, 2016).

Το μεταναστευτικό φαινόμενο που πραγματοποιείται στον ευρωπαϊκό χώρο αποτελείται από τέσσερα στάδια: α) την περίοδο προσαρμογής μετά τον πόλεμο και ταυτόχρονης ανεξαρτητοποίησης των αποικιών, β) της μετανάστευσης εργατικού δυναμικού, γ) την περίοδο μιας πιο περιορισμένης μετανάστευσης και τέλος, δ) την περίοδο από το τέλος του σοσιαλισμού κι έπειτα (Morehouse and Blomfield, 2011). Η πρώτη περίοδος έχει ως εφελθρήριό της το έτος 1945 μέχρι τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1960. Μάλιστα, ο συνολικός αριθμός των προσφύγων εξαιτίας του πολέμου άγγιζε τα 20 εκατομμύρια. Μάλιστα, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία, το Βέλγιο και η Ολλανδία αποτελούν τις χώρες που δέχτηκαν την μεγαλύτερη επίδραση, σε μεγάλο βαθμό, από την επιστροφή των ευρωπαϊών αποικιοκρατών (Κοκτσίδου, 2017).

Στη δεύτερη περίοδο, που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια των ετών 1955 – 1973, σημειώθηκε σημαντική μεταναστευτική δραστηριότητα, με σκοπό την εύρεση εργασίας. Η Γερμανία, για παράδειγμα, δημιούργησε ένα σύστημα, σύμφωνα με το οποίο εργάτες από την Ιταλία, την Ισπανία, την Ελλάδα, την Τουρκία, το Μαρόκο την Πορτογαλία, την Τυνησία και τη Γιουγκοσλαβία θα μπορούσαν να επισκέπτονται τη χώρα. Με παρόμοιο τρόπο, οι κάτοικοι της Β. Ιταλίας μετανάστευσαν στην Ελβετία, και οι Πορτογάλοι και οι Ισπανοί κινήθηκαν προς τη Γαλλία. Μάλιστα, κάνοντας μια συνολική αποτίμηση, οι μεταναστευτικές ροές από τις μεσογειακές χώρες προς στο βορρά άγγιξαν τα 5 εκατομμύρια περίπου (Bevelander and Petersson, 2014; Bratsberg, 2014; Moser and Horn, 2015). Η περιορισμένη μεταναστευτική κίνηση (1974 έως 1988) στη δυτική Ευρώπη τοποθετεί το σημείο έναρξης της στα τέλη του 1973, όταν οι αυξημένες κοινωνικές εντάσεις και ο ισχυρός φόβος δημιουργίας σοβαρής οικονομικής ύφεσης μετά την πρώτη ισχυρή δόνηση της τιμής του πετρελαίου, σταμάτησαν άμεσα την εργατική μετανάστευση. Θεωρείται επιπλέον ότι το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης αυξήθηκε ραγδαία κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Η αποδόμηση και εν τέλει η πτώση του υπαρκτού σοσιαλιστικού συστήματος (το 1988 περίπου), οδηγεί σε μια ανατολικο-δυτική μετανάστευση και παράλληλα μια αξιοσημείωτη κίνηση προσφυγικού πληθυσμού, οι οποίοι μετακινούνται κατά βάση για πολιτικούς λόγους (Τσεβρένης, 2016).

1.3 Θεσμικό πλαίσιο μετανάστευσης στον ευρωπαϊκό χώρο

1.3.1 Η συμφωνία και σύμβαση Σένγκεν

Η Συνθήκη Σένγκεν (1985) ουσιαστικά τοποθέτησε όρια στον χώρο και στην συνεργασία μεταξύ των κρατών, τα οποία έλαβαν μέρος. Το έδαφος των κρατών-μελών της Σένγκεν αποτελεί και τον χώρο της, στον οποίο, μάλιστα, τα πρόσωπα μπορούν να μετακινούνται ελεύθερα. Αυτό συμβαίνει επειδή τα κράτη-μέλη έχουν κοινά εξωτερικά σύνορα και ταυτόχρονα έχουν καταργηθεί τα εσωτερικά. Στο χώρο Σένγκεν, υπάρχουν κοινές διαδικασίες και πρακτικές σε διάφορους τομείς όπως για παράδειγμα, για τις αιτήσεις ασύλου ή για τους συνοριακούς ελέγχους. Ταυτόχρονα, παρατηρείται ισχυρή ενίσχυση της συνεργασίας και της οργάνωσης μεταξύ κρατικών

φορέων, υπηρεσιών της αστυνομίας, που θεωρούνται αρμόδιες και των δικαστικών αρχών (Τριανταφυλλίδου, 2015).

Το 1997 η συνθήκη του Άμστερνταμ άνοιξε το δρόμο για την πλήρη ενσωμάτωση της Σένγκεν στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Ωστόσο, όλες οι χώρες που συμμετείχαν, δεν αποτέλεσαν και μέλη του χώρου Σένγκεν. Τα συγκεκριμένα κράτη, καταρχάς, δεν επιθυμούσαν να καταργηθεί ο σοβαρός έλεγχος στα σύνορα του χώρου Σένγκεν, και ταυτόχρονα, δεν κατείχαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την θέση σε εφαρμογή της συνθήκης (Τριανταφυλλίδου, 2015). Με το πέρασμα των ετών, ο χώρος Σένγκεν συμπεριέλαβε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη της Ε.Ε. (η Ιταλία εισήλθε στις 27/11/1990, η Ισπανία και η Πορτογαλία στις 25/06/1991, η Ελλάδα στις 6/11/1992, η Αυστρία στις 28/04/1995 και η Δανία, η Φινλανδία και η Σουηδία στις 19/12/1996, η Τσεχική Δημοκρατία, η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ουγγαρία, η Μάλτα, η Πολωνία, η Σλοβενία και η Σλοβακία υπέγραψαν στις 21/12/2007 και η Ελβετία, ως συνδεδεμένη χώρα, στις 12/12/2008). Οι έλεγχοι των συνόρων του χώρου και των χωρών μελών της συνεργασίας Σένγκεν παραμένουν μέχρι το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφασίσει ότι εφαρμόζονται οι όροι που έχουν τεθεί για την κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα (Τριανταφυλλίδου, 2015).

Ο κύριος άξονας των κανόνων που συμφωνήθηκε από τα κράτη-μέλη περιλαμβάνει: α) κοινή εφαρμογή συγκεκριμένων κανόνων σχετικά με τις συνθήκες εισόδου και θεώρησης διαβατηρίου για σύντομης χρονικής διάρκειας διαμονή, β) παύση των ελέγχων που πραγματοποιούνταν στα εσωτερικά σύνορα, γ) στα κράτη μέλη εφαρμόζονται πλέον μια κοινή σειρά κανόνων για άτομα και πληθυσμούς που κινούνται στα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ε.Ε., δ) η συνεργασία των αστυνομικών αρχών ενισχύεται (συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων διασυνοριακής παρακολούθησης και συνεχούς καταδίωξης), ε) η συνεργασία των δικαστικών αρχών ενδυναμώνεται, καθώς δημιουργήθηκε ένα αποδοτικότερο σύστημα δικαστικών αποφάσεων (βελτίωση στον τρόπο επεξεργασίας, έκδοσης και εκτέλεσης), και τέλος στ) δημιουργείται και αναπτύσσεται ένα σοβαρό και αξιόπιστο σύστημα πληροφόρησης Σένγκεν (SIS) (Τριανταφυλλίδου, 2015).

1.3.2 Ευρωπαϊκές Συνθήκες για τη διαχείριση της μετανάστευσης

Η ενιαία πολιτική αντιμετώπισης της παράνομης μετανάστευσης είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της Συνθήκης του Άμστερνταμ το 1999, η οποία μάλιστα ανέδειξε έναν νέο θεσμικό μηχανισμό, τον «Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης» (ΧΕΑΔ,) στον οποίο μάλιστα προσαρμόστηκαν τακτικές που αναφέρονταν στα εξωτερικά σύνορα, στη διαδικασία χορήγησης ασύλου, στα δικαιώματα που αναφέρονται σε μετανάστες/πρόσφυγες που προέρχονται από τις λεγόμενες τρίτες χώρες για την οργανωμένη και σοβαρή διαχείριση του φαινομένου της μετανάστευσης. Οι πολίτες των κρατών-μελών της Ε.Ε. διαθέτουν δικαιώματα, από τα οποία ελάχιστα απολαμβάνουν οι μετανάστες. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας (2000) ορίζει την έννοια του πολίτη της Ε.Ε., ο οποίος είναι το πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα κράτους – μέλους (Φίλης, 2017). Μάλιστα, με βάση το κοινοτικό πλαίσιο, σε επίπεδο μετανάστευσης, οι πολίτες χωρίζονται σε μετανάστες που διαθέτουν την ιδιότητα του ευρωπαϊού πολίτη και σε μετανάστες, που είναι υπήκοοι τρίτης χώρας και κατέχουν διαφορετικά δικαιώματα.

Οι πολίτες, που εντάσσονται στη δεύτερη κατηγορία, έχουν περιορισμένα δικαιώματα (παραδείγματος χάριν δεν απολαμβάνουν το δικαίωμα στην ελεύθερη μετακίνηση μεταξύ των κρατών-μελών), τα οποία μάλιστα ακολουθούν τα γενικά πλαίσια της ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής και τα οποία διατυπώνονται σύμφωνα με το νομοθετικό καθεστώς της κάθε χώρας (Φίλης, 2017). Ως επακόλουθο της κοινοτικής νομοθεσίας αποτελούν τρία προγράμματα, τα οποία είναι τα εξής: τη περίοδο 2000-2004 του Τάμπερε, σχετικά με τη λήψη μέτρων για τη λαθρομετανάστευση, τη περίοδο 2005-2009 της Χάγης, που αναφέρεται κατά βάση στη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου Μεταναστευτικής Πολιτικής και το Σχέδιο Δράσης της Επιτροπής, ενισχύοντας ταυτόχρονα τον ΧΕΑΔ και τη χρονική περίοδο 2010-2014 το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης, που αφορά τον έλεγχο σχετικά με την εφαρμογή των Συμφωνιών Επανεισδοχής (παλαιότερες και νεότερες) (Φίλης, 2017).

1.3.3 Ο κανονισμός του Δουβλίνου

Η υπογραφή της Σύμβασης του Δουβλίνου πραγματοποιήθηκε στις 15/06/1990 και αρχικά έλαβε χώρα μεταξύ Δανίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Ελλάδας, Πορτογαλίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Λουξεμβούργου, Ολλανδίας, Ιρλανδίας και τέλος του Ηνωμένου Βασιλείου. Με τον νόμο 1996/1991 προσαρμόζεται στην ουσία η σύμβαση στο ελληνικό δίκαιο. Επίσης, το έτος 1997 υπέγραψαν τη Σύμβαση η Αυστρία και η Σουηδία, ενώ το 1998 προσχώρησε και το κράτος της Φινλανδίας. Απώτερος στόχος της Σύμβασης ήταν καταρχάς να επιτευχθεί αισθητή μείωση των μετακινήσεων εκείνων ειδικά που αιτούνται άσυλο εντός Ε.Ε. και ταυτόχρονα να αποφεύγεται η υποβολή αιτημάτων στη χώρα που προτιμά το κάθε άτομο που αιτείται άσυλο (asylum shopping). Η Σύμβαση, ανέδειξε τη σπουδαιότητα της αναγνώρισης (εκ μέρους των κρατών-μελών της) του δικαιώματος που έχει ένα άτομο για την απόκτηση ασύλου. Ωστόσο, έθεσαν τον εξής περιορισμό: το άτομο που προβαίνει στη αίτηση για άσυλο έχει το δικαίωμα διεθνούς προστασίας, όμως δεν δύναται να απαιτεί συγκεκριμένη προτίμηση ως προς το ποιο κράτος-μέλος θα επιθυμούσε το ίδιο για την προστασία του (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

Η Σύμβαση του Δουβλίνου αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό 343/2003, γνωστός ως Δουβλίνο II το έτος 2003. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως στον Κανονισμό έχουν υπογράψει ήδη τα κράτη της Ισλανδίας, της Νορβηγίας, της Ελβετίας και του Λιχτενστάιν. Μια από τις πιο βασικές προτεραιότητες που εμπεριέχονταν στον συγκεκριμένο Κανονισμό ήταν ο προσδιορισμός του κράτους-μέλους, το οποίο τοποθετείται ως υπεύθυνο για την εξέταση και διεκπεραίωση μιας αίτησης ασύλου, όπως επίσης και ο καθορισμός συγκεκριμένων προθεσμιών για κάθε στάδιο της διαδικασίας ορισμού κράτους μέλους που θεωρείται υπεύθυνο. Επιπροσθέτως, ο Κανονισμός έχει θέσει ως κεντρικό στόχο να περιορίσει τις πολλαπλές και χρονοβόρες διαδικασίες χορήγησης ασύλου. Η τροποποίηση του Κανονισμού Δουβλίνο II επήλθε με τον Κανονισμό 604/2013 (Δουβλίνο III), που τέθηκε σε ισχύ από την 01/01/2014. Τέλος, στον Κανονισμό συμπεριλαμβάνεται και ο Κανονισμός 2007/2004, που σχετίζεται με τη δημιουργία της Frontex (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

i. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΔΟΥΒΛΙΝΟ ΙΙ (343/2003)

Όπως αναφέρεται ρητά στον Κανονισμό Δουβλίνο ΙΙ, ένα κράτος κατέχει την αρμοδιότητα σχετικά με την εξέταση της αίτησης ασύλου. Το συγκεκριμένο κράτος-μέλος ορίζεται με βάση τα κριτήρια, τα οποία είναι σαφώς προσδιορισμένα. Η εφαρμογή τους υλοποιείται αναλόγως με την υφιστάμενη κατάσταση κατά τη χρονική στιγμή που ο αιτών άσυλο υπέβαλε για πρώτη φορά την αίτησή του σε κράτος μέλος της Ε.Ε. (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016). Μάλιστα, τα συγκεκριμένα κριτήρια αφορούν καταρχάς τη βασική αρχή της οικογενειακής επανένωσης και επίσης τη διαμονή (προσωρινή ή μόνιμη) και είσοδο σε χώρες της Ε.Ε. (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

ii. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΔΟΥΒΛΙΝΟ ΙΙΙ (604/2013)

Ο πιο πρόσφατος κανονισμός Δουβλίνο ΙΙΙ έχει ως στόχο την τροποποίηση του ειδικού καθεστώτος, το οποίο αφορά τη διαδικασία χορήγησης ασύλου που καταγράφηκε στον κανονισμό Δουβλίνο ΙΙ, που ίσχυσε συνολικά δέκα έτη. Ο Κανονισμός Δουβλίνο ΙΙΙ ακολουθεί ουσιαστικά τη δομή και τη λογική του Δουβλίνου ΙΙ, μεταφέροντας μάλιστα αυτούσια τα κριτήρια για τον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους, ωστόσο κρίνεται σκόπιμη η παράθεση των σημαντικότερων αλλαγών που επέρχονται με την εισαγωγή της νέας ρύθμισης του Δουβλίνου ΙΙΙ. Ο βασικότερος στόχος του καινούριου κανονισμού ήταν η διαχείριση και επίλυση βασικών δυστοκιών και παθογενειών του συστήματος Δουβλίνο ΙΙ, όπως κατά βάση είχαν τονιστεί και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

Καταρχάς, η καινούρια ρύθμιση του Κανονισμού Δουβλίνο ΙΙΙ εισάγει στην ουσία μια διεύρυνση του πλαισίου της οικογένειας των αιτούντων διεθνούς προστασίας, καταργώντας παράλληλα τον ορισμό της έννοιας της οικογένειας του άρ. 2 στ. θ' του Κανονισμού Δουβλίνο ΙΙ. Με βάση τα παραπάνω ο νέος ορισμός της οικογένειας περιλαμβάνει τον/την σύζυγο, τους γονείς και τα τέκνα του αιτούντος, όπως επίσης τους θείους, τους παππούδες και τα αδέρφια (άρ. 2 στ ζ' Κανονισμού Δουβλίνο ΙΙΙ) (Τσοτσορός 2014). Επιπλέον, υπάρχει αλλαγή του τεκμηρίου της ασφαλούς πρώτης χώρας υποδοχής. Η αλλαγή αυτή αφορά την περίπτωση κατά την οποία θεωρείται αδύνατη η μεταφορά του αιτούντος άσυλο στο κράτος μέλος που

έχει οριστεί ως υπεύθυνο για την έκβαση της αίτησής του, λόγω της παρουσίας βάσιμων λόγων, που καταλήγουν στη διαπίστωση ότι υπάρχουν βασικές ελλείψεις στη διαδικασία παροχής ασύλου και στις συνθήκες υποδοχής στο συγκεκριμένο κράτος-μέλος, με αποτέλεσμα να υπάρχει τεράστιος κίνδυνος απάνθρωπης συμπεριφοράς και μεταχείρισης κατά το άρ. 4 του ΧΘΔΕΕ και 3 της ΕΣΔΑ. Τότε το υπεύθυνο κράτος μέλος έχει την υποχρέωση να λάβει υπόψη τα υπόλοιπα κατά ιεραρχική σειρά κριτήρια του Κανονισμού, με σκοπό την διαπίστωση αν κάποιο από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη δύναται να οριστεί ως ιθύνον για την εξέταση της αίτησης. Στην περίπτωση που δε μπορεί να οριστεί με τα συγκεκριμένα ιεραρχικά κριτήρια το υπεύθυνο κράτος μέλος, τότε το προσδιορίζον κράτος θεωρείται το ίδιο υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016). Τέλος, ο Κανονισμός Δουβλίνο III στοχεύει στην άμεση δημιουργία του Μηχανισμού Έγκαιρης Προειδοποίησης (άρ. 33), κατά τον οποίο η Επιτροπή αναθέτει την υποχρέωση στα κράτη μέλη να δίνουν συστηματική ενημέρωση για τον ακριβή αριθμό των ατόμων που αιτούνται άσυλο, όπως επίσης και για τις συνθήκες κράτησης και τη μορφή των περιπτώσεων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (για παράδειγμα, στην περίπτωση που πρόκειται για ανηλίκους ή κάποιες άλλες ομάδες, που βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο). Μάλιστα, εάν ένα κράτος-μέλος βρεθεί σε επικίνδυνη κατάσταση αυτομάτως ενεργοποιείται Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσης, το οποίο διαρκεί τρεις μήνες περίπου. Όλες αυτές οι πληροφορίες συλλέγονται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο, όμως η αποστολή τους γίνεται με πρωτοβουλία που αναλαμβάνει το κάθε κράτος-μέλος (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

1.4 Μηχανισμοί επιχειρησιακής συνεργασίας εντός Ε.Ε.

Για τη διαχείριση και την αντιμετώπιση των μεταστευτικών ροών, η Ε.Ε. δημιούργησε μηχανισμούς, με σκοπό την επιτυχημένη επιχειρησιακή συνεργασία μεταξύ των κρατών - μελών. Οι κυριότεροι μηχανισμοί είναι οι παρακάτω:

- FRONTEX (2007/2004/EK): αποτελεί έναν μηχανισμό που αποσκοπεί στην βελτίωση και ενδυνάμωση της ασφάλειας στα σύνορα. Στην ουσία είναι ο αρμόδιος μηχανισμός για τον συντονισμό των κρατών-μελών και της συνδρομής τους, κατά την πραγματοποίηση επιχειρήσεων επαναπατριsmού. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια του

έτους 2010, δημιουργήθηκαν ειδικές ομάδες, οι οποίες μπορούσαν να επέμβουν ταχέως στα σύνορα (RABIT), με στόχο τη στήριξη και προστασία των κρατών-μελών που δέχονταν τις μεγαλύτερες πιέσεις από τις μεταναστευτικές ροές (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

- **EUROPOL**: ο συγκεκριμένος μηχανισμός είναι υπεύθυνος για ζητήματα αστυνομικής συνεργασίας των κρατών-μελών της Ε.Ε., με παράλληλη αρμοδιότητα τον εντοπισμό και την εξάρθρωση δικτύων οργανωμένου εγκλήματος. Τα συγκεκριμένα δίκτυα είναι υπεύθυνα για τους παράνομους μετανάστες/πρόσφυγες και ο μηχανισμός αυτός παρεμβαίνει αποφασιστικά στην καταπολέμηση αυτού του φαινομένου (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

- **EUROSUR** (πρόκειται για το ευρωπαϊκό σύστημα επιτήρησης των συνόρων και αποτελεί ένα μόνιμο δίκτυο περιπολιών των ακτών στα νότια θαλάσσια σύνορα): συνεισφέρει ουσιαστική βοήθεια στα κράτη-μέλη, καθώς τους δίνει τη δυνατότητα να αποκτήσουν πλήρη εικόνα της κατάστασης των εξωτερικών συνόρων και ταυτόχρονα ενισχύει την ικανότητα να αντιδράσουν άμεσα οι εθνικές αρχές σχετικά με την εφαρμογή και επιβολή του νόμου (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

- **ILO** (πρόκειται για ένα καλά οργανωμένο δίκτυο με συνδέσμους αξιωματικών σε χώρες εκτός Ε.Ε., 377/2004/EK): στοχεύουν στη μείωση και την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

- **Ευρωπαϊκό Ταμείο Εξωτερικών Συνόρων (EBF)**: βασικός στόχος αποτελεί κυρίως η δημιουργία μιας επιτυχημένης διοικητικής και επιχειρησιακής οργάνωσης, όπως επίσης και στην αποτελεσματικότητα της δραστηριότητας των προξενικών αρχών (σε συνεργασία με τους ILO) για τα έτη 2007-2013, με προϋπολογισμό ύψους 1,820 εκατ. ευρώ (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

- **Ευρωπαϊκό Ταμείο Επιστροφής (ERF)**: ο μηχανισμός είναι υπεύθυνος για τη χρηματοδότηση εθνικών και κοινοτικών δράσεων (για παράδειγμα, ενέργειες και δράσεις με σκοπό τον επαναπατρισμό λαθραίων μεταναστών) κατά τη διάρκεια του διαστήματος 2008-2013, με προϋπολογισμό ύψους 676 εκατομμυρίων ευρώ (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

- **EASO** (πρόκειται για την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο) (439/2010/EK): αποσκοπεί στη συνεργασία και επικοινωνία μεταξύ των

κρατών-μελών όσον αφορά κυρίως θέματα ασύλου, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

- EURODAC (2725/2000/EK): ο συγκεκριμένος μηχανισμός δημιούργησε ένα κεντρικό σύστημα, του οποίου την διαχείριση έχει αναλάβει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Πιο αναλυτικά, πρόκειται για μια καλά οργανωμένη ηλεκτρονική βάση δεδομένων, που περιλαμβάνει μάλιστα δακτυλικά αποτυπώματα και ηλεκτρονικά μέσα διαβίβασης μεταξύ των κρατών - μελών της Ε.Ε. και του κεντρικού συστήματος δεδομένων. Ουσιαστικά διευκολύνουν στο μέγιστο τις χώρες, ώστε με πιο αποτελεσματικό τρόπο να ταυτοποιούν σε σύντομο χρονικό διάστημα τα στοιχεία των ατόμων που αιτούνται άσυλο, καθώς και εκείνων που συνελήφθησαν για παράνομη διέλευση των συνόρων της Ε.Ε. (Αντωνίου & Παπαϊωάννου, 2016).

1.5 Ανακεφαλαίωση-Αποτίμηση της μεταναστευτικής κρίσης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η έννοια γενικά της κρίσης αποτελεί μια μόνιμη συζήτηση, ιδίως τα τελευταία έτη, η οποία ως το μέσο περίπου του 2015 περιοριζόταν μόνο στο επίπεδο της οικονομίας. Όμως από τότε κι έπειτα, χρησιμοποιείται και ο όρος «Ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση», ο οποίος δημιουργήθηκε ώστε να περιγράψει την αυξανόμενη εισροή μεταναστών και προσφύγων προς την Ευρώπη. Συγκεκριμένα, οι έννοιες «μεταναστευτική κρίση» και «προσφυγική κρίση» ξεκίνησαν να υιοθετούνται ως όροι ευρύτερα, μετά τον Απρίλιο 2015, καθώς πέντε σκάφη με περίπου δύο χιλιάδες μετανάστες βυθίστηκαν στα νερά της Μεσογείου, κοστίζοντας τη ζωή σε πάνω από 1.200 άτομα, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα του τύπου. Ο έντυπος και ηλεκτρονικός τύπος ασχολήθηκαν από τον Σεπτέμβριο του 2015 και έπειτα, αρκετά με τα νέα δεδομένα της μεταναστευτικής κρίσης. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι η διεθνής ειδησεογραφία ξεκαθάρισε ότι η κάθε λέξη που χρησιμοποιείται έχει σημασία για την μεταναστευτική συζήτηση και επομένως είναι σημαντικό να μην συγχέονται οι όροι μετανάστες και πρόσφυγες, καθώς επίσης να μη χρησιμοποιούνται εναλλάξ, εξαιτίας του ότι υποδηλώνουν διαφορετικές καταστάσεις (Malone, 2015; Ruz, 2015; Taylor, 2015).

Το BBC (Ruz, 2015) και η The Washington Post (Taylor, 2015), καθώς και πολλές αναφορές που ακολούθησαν σε διάφορα έντυπα, όπως στο The Economist, The New York Times, The Spectator, επέλεξαν τον όρο μεταναστευτική κρίση, ενώ το Al Jazeera επέλεξε τον όρο προσφυγική κρίση (Malone, 2015). Στην ουσία αυτό που διευκρινίστηκε είναι ότι ο όρος μετανάστης λειτουργεί περιληπτικά για να περιγράψει διάφορες υποκατηγορίες (όπως παράτυποι μετανάστες, πληθυσμιακές μετακινήσεις). Επιπροσθέτως, τονίστηκε ότι ο όρος πρόσφυγας αναφέρεται σε συγκεκριμένες καταστάσεις, σύμφωνα με τις οποίες πληθυσμοί πρέπει να φύγουν από τις χώρες τους, εξαιτίας διώξεων για την εθνικότητα, το χρώμα, τις αντιλήψεις τους, καθώς επίσης και επειδή απειλείται η ζωή τους ως αποτέλεσμα εθνοτικών συγκρούσεων, ένοπλου αγώνα ή πολέμου. Οι πρόσφυγες είναι εκείνοι που ζητούν άσυλο σε άλλα κράτη και επικαλούνται σε κάθε περίπτωση τους όρους της Συνθήκης της Γενεύης 1951 (Malone, 2015).

Η μεταναστευτική κρίση δημιούργησε δύο βασικές θεωρήσεις, οι οποίες βεβαίως αλληλοεπιδρούν σε σημαντικό βαθμό με την κοινή γνώμη και τις εφαρμοζόμενες πολιτικές και είναι οι ακόλουθες: Εν πρώτης, η πλειονότητα των ατόμων που μετακινούνται είναι οικονομικοί μετανάστες που επιχειρούν να βρουν τρόπο να μετακινηθούν προς την Ευρώπη και να βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσης τους και δεύτερον, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό της εισροής αποτελείται από πρόσφυγες, με την έννοια ότι ζητούν άσυλο και δεν δύναται να κάνουν διαφορετικά, παρά να διαφύγουν από τους τόπους καταγωγής τους για να σωθούν και να ξαναρχίσουν τη ζωή τους στην Ευρώπη, εκεί όπου δεν θα απειλούνται πλέον. Οι δύο αυτές απόψεις αντιπαρατίθενται στην κοινή γνώμη και στις πολιτικές που εφαρμόζονται (Malone, 2015). Μπροστά σε μια νέα είδους κρίση, καθώς κορυφώνονταν οι μεταναστευτικές ροές στον ευρωπαϊκό χώρο, ο μηχανισμός αντιμετώπισης και διαχείρισης του φαινομένου ήταν ανύπαρκτος, όπως ακριβώς συνέβη και με την οικονομική κρίση που έπληξε την Ευρώπη και την Ελλάδα, όπου δεν είχαν σχεδιαστεί μηχανισμοί αντιμετώπισης των επιπτώσεων αλλά και των τρόπων ανόρθωσης μετά την οικονομική ύφεση που ακολούθησε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

2.1 Εισαγωγή

Προτού γίνει η προσπάθεια αποτύπωσης της διερεύνησης των συνεπειών της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στο μεταναστευτικό φαινόμενο, επιχειρείται η προσέγγιση των βασικών όρων «πρόσφυγας», «μετανάστης» και «μετανάστευση», με απώτερο σκοπό την καλύτερη δυνατή αντίληψη των εννοιών και την εναλλακτική νομική διαχείριση τους, έχοντας ως βάση το διεθνές δίκαιο, όπως επίσης και το νομικό καθεστώς που ισχύει για την προστασία των μεταναστών/προσφύγων, τόσο σε διεθνές, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο και την επακόλουθη μεταναστευτική πολιτική από ελληνικής πλευράς.

2.2 Πρόσφυγας και μετανάστης-Νομικός προσδιορισμός εννοιών

Οι πληθυσμοί που προέρχονται από χώρες του Τρίτου Κόσμου και καταφθάνουν σε ευρωπαϊκό έδαφος κατατάσσονται διεθνώς σε δύο βασικές κατηγορίες. Η πρώτη αναφέρεται στους πρόσφυγες, δηλαδή στα άτομα που λόγω του φόβου για τη ζωή τους δεν επιθυμούν να γυρίσουν στον τόπο από τον οποίο κατάγονταν ή διέμεναν. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους μετανάστες, τα άτομα δηλαδή, τα οποία από δική τους επιλογή εγκαταλείπουν τον τόπο τους προκειμένου να εγκατασταθούν σε μια άλλη χώρα, προσωρινά ή μόνιμα, με σκοπό την αναζήτηση και εύρεση εργασίας, ώστε να καλυτερεύσει το βιοτικό τους επίπεδο. Λόγω μάλιστα των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών τους, οι μετανάστες χαρακτηρίζονται και ως οικονομικοί μετανάστες. Με βάση τα νόμιμα έγγραφα της υπεύθυνης χώρα υποδοχής, οι μετανάστες διακρίνονται σε νόμιμους και παράνομους (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ, 2017).

Οι έννοιες «πρόσφυγας» και «μετανάστης» δεν είναι απολύτως επαρκείς, καθώς δεν διαθέτουν έναν σαφή ορισμό και τη νομική υπόσταση διάκρισης μεταξύ τους. Το αποτέλεσμα είναι να δημιουργούνται ανάμεσά τους δυσδιάκριτα όρια και

ταυτόχρονα παρεμποδίζεται η ανάλυση των κινήτρων, που οδηγούν κάθε κατηγορία να εγκαταλείπει τη χώρα καταγωγής ή κατοικίας της (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη- ΕΛ.ΑΣ). Ωστόσο, το βασικό χαρακτηριστικό που διακρίνει τις δύο έννοιες αποτελεί το γεγονός ότι οι πρόσφυγες δεν επιλέγουν συγκεκριμένο προορισμό και δεν δύνανται να επιστρέψουν στις κατοικίες τους, μέχρι την εξάλειψη των λόγων, οι οποίοι τους ανάγκασαν να απομακρυνθούν από τον τόπο τους, γιατί υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για τη ζωή τους. Όταν οι λόγοι αυτοί απουσιάσουν τότε οι πρόσφυγες επιστρέφουν στον τόπο καταγωγής τους. Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες συνήθως κάνουν την επιλογή για τη χώρα εγκατάστασης πριν από τη μετακίνησή τους, με συγκεκριμένο προγραμματισμό και μάλιστα έχουν τη δυνατότητα επιστροφής στις χώρες της προηγούμενης διαμονής τους όποτε εκείνοι το θελήσουν, ενώ συνεχίζεται η προστασία από τις αρχές, στον τόπο καταγωγής τους (Φίλης, 2017).

Επιπροσθέτως, η αντιμετώπιση των δύο αυτών κατηγοριών σε παγκόσμιο επίπεδο, ο τρόπος προστασίας τους και η διαχείριση τους διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό. Από τη μια οι πρόσφυγες δικαιούνται προστασίας από νομοθετικές ρυθμίσεις που ισχύουν διεθνώς και σε εθνικό επίπεδο, ενώ η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών βασίζεται κυρίως στις εθνικές νομοθεσίες και στις διαδικασίες που προβλέπονται από το κράτος υποδοχής (Ελληνική Αστυνομία, 2017).

Πιο ειδικά:

Πρόσφυγας

Με βάση τον ορισμό που αποδίδεται σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης του 1967 που τη συμπληρώνει, πρόσφυγας ορίζεται το άτομο, το οποίο κατέχει τον φόβο της εκδίωξης λόγω της φυλετικής του καταγωγής, των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, της ιθαγένειας, της κοινωνικής ομάδας, στην οποία εντάσσεται ή των πολιτικών του πιστεύω και δεν μπορεί ή εξαιτίας του φόβου, δεν επιθυμεί, να επικαλεστεί την προστασία της χώρας αυτής. Επιπλέον, πρόσφυγας είναι το πρόσωπο που δεν απολαμβάνει το δικαίωμα της ιθαγένειας, βρίσκεται εκτός συνόρων της χώρας, της προηγούμενης του διαμονής και δεν επιθυμεί να επιστρέψει στη χώρα αυτή, κυρίως από φόβο. Ο ορισμός που δίνει το καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας, καθώς κι εκείνο της σύμβασης του 1951, όπως

τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο του 1967, αποτελούν ακόμα και στις μέρες μας αποδεκτά ισχύοντες ορισμούς για την έννοια πρόσφυγας. Ωστόσο, και οι δύο δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, καθώς επίσης δεν καθορίζουν τον πρόσφυγα με βάση τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ, 2017).

Μετανάστης

Παρόλο που δεν υπάρχει επίσημος νομικός ορισμός, μετανάστης θεωρείται το πρόσωπο, το οποίο μεταβάλλει τον τόπο κατοικίας του, ενέργεια η οποία δεν εξαρτάται από την αιτία ή το καθεστώς νομιμότητας της μετανάστευσης. Στο σημείο αυτό να σημειώσουμε τη διαφορά μεταξύ προσωρινής μετανάστευσης, η οποία διαρκεί από τρεις έως δώδεκα μήνες και μόνιμης μετανάστευσης, που διαρκεί από ένα έτος και πάνω. Σύμφωνα, μάλιστα με το διεθνές δίκαιο, η μετανάστευση αναφέρεται στη μετεγκατάσταση ατόμων σε μια χώρα που δεν διαθέτουν την υπηκοότητά της και έχουν ως στόχο να εγκατασταθούν σε αυτήν και μελλοντικά να γίνουν πολίτες της (Moraga & Rapoport, 2015).

Μετανάστευση

Η μεταναστατευτική κρίση αποτελεί στις μέρες μας μείζον ζήτημα και απασχολεί πολιτικές και ακαδημαϊκές συζητήσεις. Η μετανάστευση δεν αποτελεί καινούριο φαινόμενο, αλλά εντοπίζεται καθ' όλη την διάρκεια της ανθρώπινης πορείας και το μέγεθος της εξαρτάται από τις επικρατούσες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι ποικίλοι πληθυσμοί. Η απλή μετακίνηση διάφορων πληθυσμών προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, δηλαδή η συνήθης πρακτική για ανεύρεση π.χ. νερού ή τροφής, αργότερα μετονομάστηκε σε «μετανάστευση» (Moraga & Rapoport, 2015).

Παρότι, λοιπόν, το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν είναι ούτε άγνωστο, ούτε φυσικά καινούργιο, υπάρχει μία γενική σύγχυση γύρω από το συγκεκριμένο φαινόμενο, η οποία ξεκινά από την λανθασμένη χρήση των όρων που περιγράφουν το συγκεκριμένο θέμα. Αυτό βεβαίως, λαμβάνει χώρα σ' όλα τα επίπεδα, από τον «απλό» πολίτη, μέχρι τους πολιτικούς και τις αρμόδιες αρχές. Γι'

αυτό το λόγο είναι αναγκαία, η αποσαφήνιση – επεξήγηση των βασικών όρων του εν θέματι φαινομένου (Εμκε- Πουλοπούλου, 2007).

Με τον όρο μετανάστευση αναφερόμαστε σε μια μόνιμη ή ακόμα και προσωρινή αλλαγή του τόπου καταγωγής και κατοικίας και μπορεί να αναφέρεται σε ένα ή ακόμα και σε σύνολο ατόμων (Moraga & Rapoport, 2015). Επομένως, η μετανάστευση μπορεί να γίνει μαζικά, με μετακίνηση μεγάλου πληθυσμού ανθρώπων, από έναν τόπο σε έναν άλλον. Στην περίπτωση, βέβαια, που το παραπάνω γεγονός γίνεται συστηματικά και σταθερά η μετανάστευση ονομάζεται μεταναστευτική ροή. Το αποτέλεσμα της κατάστασης που περιγράφηκε είναι η συνεχής ανανέωση του πληθυσμού της εκάστοτε χώρας που εγκαθίσταται οι μετανάστες, ως γενική απόρροια να πραγματοποιείται μια (τεχνητή) ανανέωση, ανασύσταση, ακόμα και ζημία του πληθυσμού (Ρουμπίνη, 2011).

Γίνεται επομένως αντιληπτό, πως ο όρος «μετανάστης», είναι όρος δύσκολος και δυσδιάκριτος, ως προς το ποιος, πώς και για ποιο λόγο πρέπει να αποκαλείται κάποιος μετανάστης. Θα πρέπει λοιπόν, να αναζητηθεί ένας σαφέστερος ορισμός για το τι εστί μετανάστευση (Ρουμπίνη, 2011). Ακολουθώντας μία «συμπεριφορική» προσέγγιση, θα μπορούσαμε να ορίσουμε το φαινόμενο της μετανάστευσης ως εξής: «μετανάστευση» αποτελεί η συνεχής προσπάθεια ενός ατόμου με σκοπό την άμεση προσαρμογή του στις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα, την οποία εγκαθίσταται, είτε η προσαρμογή αυτή αναφέρεται στο περιβάλλον (κλίμα, περιβαλλοντικές συνθήκες, ακόμη και περιβαλλοντικές καταστροφές), είτε στην οικονομική κατάσταση και την κοινωνία, τις πολιτικές και στρατιωτικές συγκρούσεις (Dingle, Hugh & Drake, 2007). Ο συγκεκριμένος ορισμός, γίνεται αντιληπτό, ότι αφορά την επιβίωση του ανθρώπου, δηλαδή θεωρεί την μετανάστευση ως μία «φυσιολογική αντίδραση» του ατόμου, η οποία μπορεί και να λαμβάνει χώρα προληπτικά.

Φυσικά, εάν δεχθούμε τον ανωτέρω ορισμό, θα είναι πάρα πολύ δύσκολο να διαπραγματευτούμε το συγκεκριμένο θέμα με την «ψυχρή» - τεχνοκρατική λογική του νομοθέτη. Βέβαια, αυτό συμβαίνει διότι, όσον αφορά το πλαίσιο του Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, οι ορισμοί που αποδίδονται σχετίζονται με τον τρόπο διαχείρισης και αντιμετώπισης του μεταναστευτικού φαινομένου και όταν πληρούνται συγκεκριμένα κριτήρια, και των προσφύγων. Το φαινόμενο γίνεται

ακόμα πιο σύνθετο και πολύπλοκο, εάν επιχειρηθεί η διάκριση ανάμεσα στην «παράτυπη» μετανάστευση και την «νόμιμη» (Ρουμπίνη, 2011).

Θα κάνουμε μία προσπάθεια αποσαφήνισης του όρου, αναλύοντας την προσέγγιση της UNESCO σε σχέση με το περιεχόμενό του. Μάλιστα, η UNESCO και σε γενικό πλαίσιο ο ΟΗΕ, παρουσιάζουν το ζήτημα υπό διάφορες οπτικές. Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι ο ορισμός που αποδίδεται από την UNESCO, είναι ο εξής: «μετανάστης» θεωρείται κάθε άτομο, το οποίο προσωρινά ή μόνιμα μένει σε μια συγκεκριμένη χώρα, η οποία δεν είναι η χώρα γέννησής του, και έχει αποκτήσει σημαντικούς κοινωνικούς δεσμούς με την χώρα αυτή. Φυσικά, σύμφωνα με το δίκαιο που ισχύει και τις πολιτικές που ακολουθούν πολλές χώρες, «μετανάστης» μπορεί να θεωρηθεί και το άτομο που έχει γεννηθεί στη χώρα εγκατάστασης (Moraga & Rapoport, 2015).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ο ορισμός που δίδεται από τη Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Μεταναστών, η οποία εστιάζει στους μετανάστες που εργάζονται, δηλαδή κάνει ειδική αναφορά για τον τομέα της απασχόλησης. Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο ορισμό, ο μετανάστης αναφέρεται σε καταστάσεις, κατά τις οποίες δίχως εξωτερικές παρεμβάσεις, για προσωπικούς λόγους και με ελεύθερη διάθεση λαμβάνεται η τελική απόφαση της μετανάστευσης (Dingle, Hugh & Drake, 2007). Στην περίπτωση που αποδεχτούμε τον παραπάνω ορισμό, σίγουρα γίνεται αντιληπτό ότι ο μετανάστης διαφέρει ουσιαστικά με τον πρόσφυγα, καθώς ο πρώτος έχει το δικαίωμα της επιλογής, ενώ ο πρόσφυγας αναγκάζεται σε μετακίνηση (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007).

Παραπάνω επιχειρήθηκε να αποσαφηνιστεί η έννοια της «μετανάστευσης» κι εκείνη του «μετανάστη». Με βάση τους ορισμούς έγινε ευδιάκριτο ότι μετανάστης και πρόσφυγας είναι δύο έννοιες που έχουν αρκετές διαφορές. Ωστόσο, οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των ορισμών είναι πολύ λεπτές, αποδεικνύοντας την πολυπλοκότητά τους.

2.3 Το νομικό καθεστώς προστασίας των προσφύγων διεθνώς και στην Ε.Ε.

Το προσφυγικό ζήτημα κινητοποίησε το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα. Κυρίως για λόγους ανθρωπιστικούς άρχισαν να πραγματοποιούνται πρωτοβουλίες για την προστασία και την φροντίδα των προσφύγων. Η Κοινωνία των Εθνών για πρώτη φορά ανέλαβε δράση με αποτέλεσμα την σύναψη πολλών συμφωνιών σε διεθνές επίπεδο, υπέρ αυτής. Η Σύμβαση της Γενεύης θεωρείται ως η νομική βάση του διεθνούς δικαίου για την προστασία των προσφύγων διεθνώς και η ισχύ της ξεκίνησε στις 22 Απριλίου του 1954 (Σαμπατάκου, 2010).

Η διαδικασία της διασφάλισης, της εισδοχής των προσφύγων σε χώρες οι οποίες προστατεύουν τα δικαιώματά τους, που παρέχουν άσυλο στα πρόσωπα, τα οποία πληρούν πολύ συγκεκριμένα κριτήρια, σύμφωνα με την Συνθήκη και η εξεύρεση βιώσιμης λύσης, αποτελεί το κεφάλαιο της διεθνούς προστασίας των προσφύγων. Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι το 1951 η Σύμβαση της Γενεύης αποτύπωνε τις μεταπολεμικές συνθήκες στην Ευρώπη, με αποτέλεσμα η προστασία στους ευρωπαίους πρόσφυγες να είναι μιμητιστική (Φίλης, 2017).

Το τέλος της αποικιοκρατίας την δεκαετία του 1960, το οποίο προκάλεσε έντονες αντιδράσεις και αλληπάλληλες μετακινήσεις προσφύγων, ανέδειξε το γεγονός ότι οι προσφυγικές κρίσεις δεν ήταν ένα ευρωπαϊκό, αλλά ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Το αποτέλεσμα ήταν η υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης του 1967, το οποίο αποτελεί ένα κείμενο που δημιουργήθηκε έχοντας ως απώτερο στόχο τη διεύρυνση της έννοιας του όρου «πρόσφυγα», της Σύμβασης του 1951 και την αναθεώρηση του γεωγραφικού περιορισμού στο πεδίο εφαρμογής του. Μάλιστα, συνολικά 140 χώρες έχουν υπογράψει το ένα ή και τα δύο σημαντικά κείμενα. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ένα παρεμφερές κείμενο του Διεθνούς Δικαίου (αναφέρεται στους πρόσφυγες και στο άσυλο), η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948). Ωστόσο, το κείμενό της δεν αποτελεί νομική δέσμευση, αλλά είναι πολύ αξιοσημείωτη, καθώς τα ανθρώπινα δικαιώματα εκφράζονται με τέτοιο μοναδικό τρόπο, με αποτέλεσμα πολλές αρχές της, να αποτελέσουν τον κύριο κορμό σε δεσμευτικές συνθήκες (σε νομικό επίπεδο) (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ, 2017).

2.4 Το Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο της προστασίας των προσφύγων

Με το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (2004) και τον Κανονισμό «Δουβλίνο III» (604/2013) δημιουργήθηκε ένα κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο που αφορά τα δικαιώματα των προσφύγων. Στο Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου υπάρχουν συμφωνίες, που σχετίζονται με θέματα προστασίας, και αναφέρονται ειδικά στα κριτήρια υποδοχής των αιτούντων ασύλου, καθώς και τις απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να ακολουθηθούν για τους πρόσφυγες. Όσον αφορά τον Κανονισμό «Δουβλίνο III» το περιεχόμενό του καθορίζει το κράτος- μέλος και τις αρμοδιότητες που έχει για την επεξεργασία της αίτησης ασύλου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

Ωστόσο, το κυριότερο κριτήριο προσδιορισμού αποτελεί η πρώτη χώρα εισόδου στο έδαφος της Ε.Ε. και εκ των γεγονότων το μεγαλύτερο μέρος των αιτήσεων ασύλου επιβαρύνει τις χώρες του Νότου, όπως η Ελλάδα και η Ιταλία, οι οποίες δέχονται μεγαλύτερες πιέσεις συγκριτικά με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης και της γειτνίασής τους με κράτη, που χαρακτηρίζονται για την πολιτική/κοινωνική αστάθεια τους (κράτη της Ασίας και της Αφρικής). Ο κανονισμός EURODAC αποτελεί συμπλήρωμα του Κανονισμού «Δουβλίνο II», ο οποίος έχει δημιουργήσει ενιαία πλατφόρμα αναζήτησης δακτυλικών αποτυπωμάτων, την Ευρωπαϊκή Βάση Δεδομένων, για τους παρανόμως νεοεισερχόμενους σε κράτη-μέλη της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

Ωστόσο, το 2015 διαπιστώθηκε μια μαζική και καθόλα ανεξέλεγκτη εισροή μεταναστών και αιτούντων ασύλου, γεγονός το οποίο ανέδειξε τις αδυναμίες του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου και τη μη βιωσιμότητά του στο μέλλον, καθώς ο σχεδιασμός του δίνει μεγάλες ευθύνες σε ελάχιστα κράτη μέλη. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε άμεσα ενιαίο κατάλογο «ασφαλών χωρών καταγωγής», με σκοπό να παρέμβει στην προσφυγική κρίση που δημιουργήθηκε το 2015, γεγονός μάλιστα που προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στους διεθνείς οργανισμούς για τα δικαιώματα των προσφύγων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

Ταυτόχρονα, έγινε αισθητή η αδυναμία των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς το κοινό πλαίσιο αντιμετώπισης του

προσφυγικού/μεταναστευτικού φαινομένου, όπως επίσης και τη διαχείριση πιο κρίσιμων ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής, όπως για παράδειγμα στις προκλήσεις τρίτων που αφορούν την Ε.Ε. ή στον μουσουλμανικό φονταμενταλισμό, που τις περισσότερες φορές αντιμετωπίζονται αποκλειστικά σε εθνικό επίπεδο (Φίλης, 2017).

2.5 Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας

Ο Ν. 1975/1991 αποτελεί την πρώτη προσπάθεια χάραξης της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής. Μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή η μεταναστευτική πολιτική της χώρας στηριζόταν στο νομικό πλαίσιο που όριζε ο Ν. 4310/1929, ο οποίος αναφερόταν κατά κύριο λόγο στα ζητήματα ρύθμισης της υποδοχής των προσφύγων εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Ωστόσο, ο Ν. 2910/2001 αποτελεί την πρώτη νομολογία που ανταποκρίνεται σε σύγχρονες αντιλήψεις, οι οποίες παράλληλα έχουν διατυπωθεί ως γενικές αρχές στην Ε.Ε. και οι οποίες ορίζουν ότι η αντιμετώπιση των μεταναστών θα πρέπει να διέπεται από σεβασμό στα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και τις αρχές που διέπουν ένα σύγχρονο και δημοκρατικό κράτος δικαίου. Επιπροσθέτως, στον νόμο περιλαμβάνονται οι προϋποθέσεις σχετικά με την νόμιμη είσοδο, την παραμονή και τις συνθήκες εργασίας των μεταναστών στην Ελλάδα, καθώς και την εξασφάλιση των δικαιωμάτων εκείνων που διαμένουν μόνιμα στη χώρα. Ωστόσο, το μεγάλο ζήτημα της ελληνικής γραφειοκρατίας δεν επέτρεψε τα αποτελέσματα που αναμένονταν και επομένως οι αλληπάλλληλες τροποποιήσεις για την βελτίωσή του έγιναν αναγκαίες.

Ο Ν. 3386/2005 ήλθε από τις προηγούμενες τροποποιήσεις, ο οποίος προβλέπει τη δημιουργία Διυπουργικού Οργάνου, το οποίο αποσκοπούσε στη βελτίωση της οργάνωσης της μεταναστευτικής πολιτικής και την ταυτόχρονη ενεργοποίηση των περιφερειακών Επιτροπών Μετανάστευσης. Μάλιστα από το έτος 2010 οι μεταναστευτικές ροές άρχισαν να καταφθάνουν μαζικά στην Ελλάδα και καθώς η βαθιά οικονομική ύφεση των επόμενων χρόνων ήδη είχε αρχίσει να διαφαίνεται, το ζήτημα της απόκτησης ιθαγένειας είχε μεγάλη σημασία. Ο Ν. 3838/2010 («Νόμος Ραγκούση»), θέτει ως απώτερο στόχο τη βελτίωση σε ζητήματα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας στα τέκνα αλλοδαπών.

Στη συνέχεια, ακολουθεί ο Ν. 3907/2011, ο οποίος ουσιαστικά λειτούργησε συμπληρωματικά στο νόμο Ραγκούση, και προέβλεπε την ίδρυση αυτοτελούς Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής των εισερχομένων στην Ελλάδα, που δεν κατείχαν νόμιμα πιστοποιητικά, προς συμμόρφωση της ελληνικής νομοθεσίας, στην κοινοτική οδηγία 2008/115/ΕΚ. Ο βασικός σκοπός των παραπάνω νομοθετικών ρυθμίσεων, ήταν η ελαχιστοποίηση των καταχρηστικώς υποβαλλόμενων αιτημάτων ασύλου.

Η υποχρεωτική άδεια διαμονής με τη μορφή ηλεκτρονικής κάρτας μετανάστη καθιερώνεται με τον νόμο Ν.4018/2011, ο οποίος έχει σκοπό τη βελτίωση και διευκόλυνση της κινητικότητας των αλλοδαπών τρίτων χωρών, με μόνιμη διαμονή, εντός του χώρου, που ορίζει η σύμβαση Σένγκεν. Ακολουθώντας, με το Ν. 4071/2012 έχοντας ως εφιαλτήριο την εναρμόνιση του εθνικού δικαίου προς το κοινοτικό, επιδιώκεται η χορήγηση της μπλε κάρτας σε άτομα που προέρχονται από τις λεγόμενες τρίτες χώρες και τα οποία κατέχουν υψηλού επιπέδου προσόντα, ενώ παράλληλα κατέχουν συμβάσεις εργασίας με επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στην Ελλάδα.

Τέλος, ο Ν. 4251/2014 αποτελεί στην ουσία τη σοβαρή κωδικοποίηση της κατατετημημένης μεταναστευτικής νομοθεσίας. Τον Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης (Ν. 4251/2014), ακολουθεί ο Ν 4332/2015 με τον οποίο τροποποιείται ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας. Ο συγκεκριμένος νόμος, στην ουσία τροποποιεί το άρθρο 1Α του Ν. 3838/2010, το οποίο αναφέρεται στην κτήση της ιθαγένειας μέσω της διαδικασίας πολιτογράφησης. Από το σύνολο των τροποποιητικών προτάσεων, είναι σαφής η μετατόπιση σταδιακά του κέντρου βάρους της μεταναστευτικής πολιτικής της Ελλάδας, από τον έλεγχο νομιμότητας της εισόδου και της παραμονής, στη μακροχρόνια διαμονή και ένταξη των ατόμων, έως και την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας, με όλο και ευνοϊκότερο και επιεικέστερο καθεστώς. Δεν χωρά αμφιβολία πως η εθνική μεταναστευτική πολιτική πρέπει να συγκλίνει με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή πολιτική, η οποία διασφαλίζει την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ίση μεταχείριση του ντόπιου πληθυσμού και των αλλοδαπών μεταναστών, δείχνοντας σεβασμό στην διαφορετικότητά τους, αλλά ταυτόχρονα, φροντίζοντας για την κοινωνική και πολιτισμική ένταξη τους στην χώρα μας. Φυσικά, σε μία περίοδο, την οποία το μεταναστευτικό – προσφυγικό ζήτημα, λαμβάνει διαστάσεις κρίσης για την Ευρωπαϊκή ήπειρο, η απόκτηση ιθαγένειας

αποτελεί τουλάχιστον αμφιλεγόμενο ζήτημα. Προκύπτει δηλαδή το δίλημμα, αν η χορήγηση της ιθαγένειας πρέπει να δίδεται με την ελπίδα της κοινωνικής και πολιτισμικής ενσωμάτωσης των μεταναστών/προσφύγων σε μία χώρα.

2.6. Ανακεφαλαίωση

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και συνυπολογίζοντας τις ολέθριες συνέπειές του, η διεθνής κοινότητα ανέλαβε πρωτοβουλίες για την προστασία και την βοήθεια των προσφύγων. Το αποτέλεσμα αυτής της θέλησης είναι η Σύμβαση της Γενεύης το 1951, ένα κείμενο που εδραιώνει τα νομικά θεμέλια του διεθνούς δικαίου για την προστασία των προσφύγων, των προσώπων δηλαδή που πληρούν πολύ συγκεκριμένα και σαφή κριτήρια, σύμφωνα με τον ορισμό της Συνθήκης πάντα, και δικαιούνται την διεθνή προστασία. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι ο διαχωρισμός των όρων «πρόσφυγας» και «μετανάστης» δεν συνιστά μία τυπική διαδικασία αλλά μίας ιδιαίτερης σημασίας διάκριση, διότι η αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα, συνεπάγεται τη διεθνή προστασία και την παροχή ασύλου.

Εν τούτοις, κατά την διάρκεια του 2015, η ανεξέλεγκτη άφιξη προσφύγων και μεταναστών στην Ε.Ε., έφερε στην επιφάνεια την πασιφανή αδυναμία των κρατών - μελών, να έχουν μία ενιαία πολιτική αντιμετώπισης της συγκεκριμένης κρίσης. Επίσης, αναδείχθηκαν και οι αδυναμίες της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο, η οποία δεν φαίνεται να χαρακτηρίζεται από μακροχρόνια βιωσιμότητα, διότι ο σχεδιασμός της φορτώνει με δυσανάλογα βάρη και ευθύνες, λίγα κράτη - μέλη. Επομένως, γίνεται αντιληπτό, ότι αποτελεί επιτακτική ανάγκη η Ευρώπη να επανατοποθετήσει τα θεμέλια ενός συστήματος το οποίο θα είναι εύρωστο, βιώσιμο και αποτελεσματικό, εφαρμόζοντας μια σοβαρή, κοινή πολιτική μετανάστευσης και ασύλου, η οποία θα διαχειρίζεται οργανωμένα τις ροές του πληθυσμού των οικονομικών μεταναστών. Σε εθνικό επίπεδο, ο Ν. 4332/2015 εμφανίζει την ανάγκη της μεταναστευτικής πολιτικής της Ελλάδας να εστιάσει στη διαμονή και κοινωνική ενσωμάτωση μέχρι και την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας κάτω από ευνοϊκότερες προϋποθέσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΡΟΩΝ-ΔΟΜΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

3.1 Η δομή του πληθυσμού των μεταναστών στις ελληνικές περιφέρειες

Με βάση τα στοιχεία του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (ΔΟΜ), καταγράφεται ότι οι προσφυγικές/μεταναστευτικές ροές στην χώρα μας κατά τη διάρκεια του έτους το 2017 αγγίζουν τις 29.595. Το 2016, 173.614 πρόσφυγες και μετανάστες περίπου έφθασαν στη χώρα, βρίσκοντας πρόσβαση από τη θάλασσα, ενώ η μεταναστευτική κίνηση αντιστοιχεί σε 116.867 εισερχόμενους και 106.535 εξερχόμενους μετανάστες. Το έτος 2015 οι μεταναστευτικές ροές ήταν 44.905 άτομα λιγότερα (64.446 εισερχόμενοι και 109.351 εξερχόμενοι μετανάστες). Με βάση τα στοιχεία που δόθηκαν από την ελληνική αντιπροσωπεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, αναφέρεται ότι το πρώτο πεντάμηνο του 2018 οι αφίξεις που καταγράφηκαν στον ελλαδικό χώρο έφθασαν τις 11.200 από τη θάλασσα και 7.200 από ξηράς, ενώ το 2017 είχαν καταγραφεί 29.700 αφίξεις μέσω θαλάσσης και 5.600 από ξηράς (<https://www.unhcr.org/gr/>).

Επιπλέον, τα στοιχεία από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2018, αναφέρουν ότι ο πληθυσμός των ανηλίκων (που ήταν ασυνόδευτοι) που καταγράφηκε στις 30 Απριλίου 2018 ανέρχεται σε 3.150 (96% του συνολικού πληθυσμού είναι αγόρια, 4% κορίτσια, ενώ το 5,3% αφορά άτομα που είναι κάτω των 14 ετών). Τα στοιχεία του πίνακα 1 αποσαφηνίζουν πως ο μεταναστευτικός πληθυσμός (με διαφορετικά ποσοστά κατανομής) εμφανίζεται στο σύνολο των περιφερειών της χώρας, ωστόσο, τα ποσοστά κατανομής τους δεν είναι ανάλογα. Πιο αναλυτικά, η κατανομή των μεταναστών στις ελληνικές περιφέρειες έχει ως εξής: στο νότιο Αιγαίο (ποσοστό 12,2%), στα Ιόνια νησιά (11,5%), στην Πελοπόννησο (10,7%), στην Κρήτη (10,7%) και στην Αττική (10,6%), ενώ αντίθετα, στις τρεις μακεδονικές περιφέρειες παρουσιάζεται αισθητά χαμηλότερο το ποσοστό κατανομής σε σχέση με τις προηγούμενες περιφέρειες. Επιπροσθέτως, ορισμένες από τις περιφέρειες που σύμφωνα με τα στοιχεία υπάρχει μικρότερο πληθυσμός μεταναστών είναι εκείνες, οι οποίες, ακόμα και πριν την κρίση βρίσκονταν σε χειρότερη οικονομική κατάσταση. (Ετήσια Έκθεση ΕΙΕΑΔ, 2017).

Πίνακας 1: Κατανομή μεταναστών ανά ελληνική περιφέρεια (2011)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ & ΘΡΑΚΗ	21.956	3,60%	2,40%
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	116.918	6.2%	12.8%
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	11.598	4.1%	1.3%
ΗΠΕΙΡΟΣ	18.979	5.6%	2.1%
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	44.575	6.1%	4.9%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	51.538	9.4%	5.7%
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	23.813	11.5%	2.6%
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	41.475	6.1%	4.5%
ΠΕΛΛΟΠΟΝΗΣΟΣ	61.902	10.7%	6.8%
ΑΤΤΙΚΗ	405.831	10.6%	44.5%
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	12.334	6.2%	1.4%
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	37.746	12.2%	4.1%
ΚΡΗΤΗ	63.335	10.2%	6.9%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	912.000	8,43%	100.0%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011

3.2 Τόπος εγκατάστασης των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών-μορφωτικό επίπεδο

Η απογραφή πληθυσμού του 2011 έδειξε πως για τους μετανάστες πόλος έλξης του τόπου εγκατάστασης αποτελούν οι περιοχές που χαρακτηρίζονται από χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Μάλιστα, η πλειονότητά τους επέλεξε ως τόπο εγκατάστασης τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας, ενώ αρκετοί μετανάστες/πρόσφυγες προτιμούν είτε τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές (νησιά των Κυκλάδων, Σποράδες, νησιά Ιονίου Πελάγους και Κρήτη), είτε περιοχές με αξιόλογη αγροτική ανάπτυξη (Κορινθία, Βοιωτία και Αργολίδα). Μάλιστα, αρκετοί μετανάστες επέλεξαν τις εξής περιφέρειες: Κεντρική Μακεδονία, Αττική και Στερεά Ελλάδα. Ταυτόχρονα, με πολύ μικρό ποσοστό, συμμετέχουν οι περιφέρειες της Δυτικής

Μακεδονίας και του Βορείου Αιγαίου (ΕΛ.ΣΤΑΤ. Γενική Απογραφή Πληθυσμού 2011).

Στον πίνακα 2 φαίνονται οι πόλεις που έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών ανά εθνικότητα.

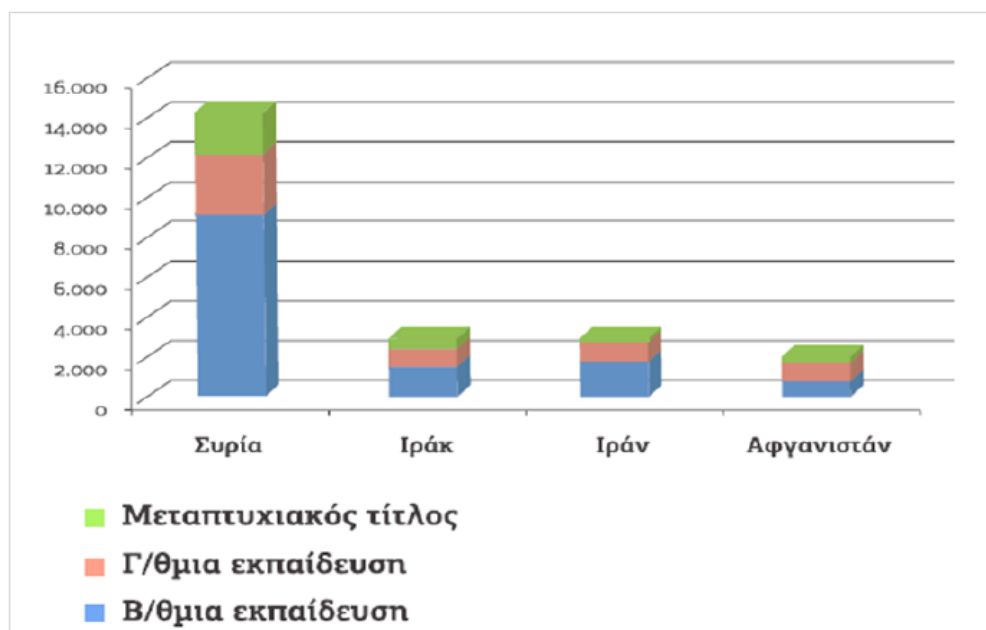
Πίνακας 2: Ελληνικές πόλεις με την υψηλότερη συγκέντρωση μεταναστών (ανά εθνικότητα)

A/A	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ- ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ	ΤΟΥΡΚΙΑ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ- ΡΩΣΙΑ
1	ΚΟΜΟΤΗΝΗ	ΔΡΑΜΑ	ΔΡΑΜΑ	ΔΡΑΜΑ	ΠΑΤΡΑ
2	ΧΑΝΙΑ	ΚΟΜΟΤΗΝΗ	ΛΑΡΙΣΑ	ΞΑΝΘΗ	ΛΕΥΚΑΔΑ
3	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ	ΠΑΤΡΑ	ΠΑΤΡΑ	ΠΑΤΡΑ	ΛΑΡΙΣΑ
4	ΗΡΑΚΛΕΙΟ	ΛΑΡΙΣΑ	ΛΕΥΚΑΔΑ	ΛΕΥΚΑΔΑ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ
5	ΚΑΒΑΛΑ	ΛΕΥΚΑΔΑ	ΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΗΡΑΚΛΕΙΟ	ΗΡΑΚΛΕΙΟ
6	ΣΕΡΡΕΣ	ΒΟΛΟΣ	ΗΡΑΚΛΕΙΟ	ΛΑΡΙΣΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
7	ΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΚΑΒΑΛΑ	ΧΙΟΣ	ΒΟΛΟΣ
8	ΛΑΜΙΑ	ΚΑΒΑΛΑ	ΒΟΛΟΣ	ΚΑΒΑΛΑ	ΓΡΕΒΕΝΑ
9	ΡΟΔΟΣ	ΗΡΑΚΛΕΙΟ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	ΚΟΜΟΤΙΝΗ	ΧΑΝΙΑ
10	ΔΡΑΜΑ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΓΡΕΒΕΝΑ	ΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΔΡΑΜΑ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011

Η Συρία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν και το Ιράν αποτελούν τις χώρες από τις οποίες προέρχεται το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών/προσφύγων στη χώρα μας και μάλιστα σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος 1 διαφαίνεται ότι οι Ιρανοί μετανάστες/πρόσφυγες είναι εκείνοι με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανώτερου επιπέδου εκπαίδευσης (το 26,5% κατέχουν πανεπιστημιακό ή μεταπτυχιακό τίτλο). Οι Ιρακινοί ακολουθούν, με ποσοστό 23%, ενώ οι Σύριοι και οι Αφγανοί κινούνται μεταξύ του 19% και 18% σε επίπεδο ανώτερης εκπαίδευσης (ΕΙΕΑΔ, 2017).

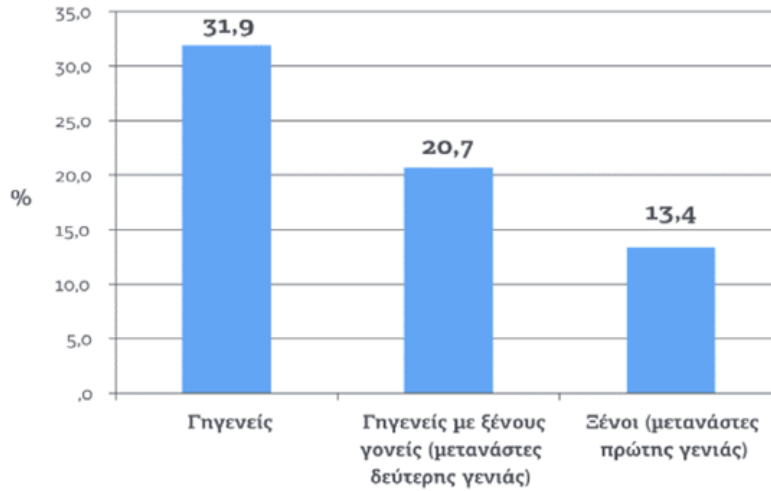
Διάγραμμα 1: Επίπεδο εκπαίδευσης κατά χώρα προέλευσης

Πηγή: Ετήσια Έκθεση ΕΙΕΑΔ 2017

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των μεταναστών, το 2014 στην Ελλάδα οι μετανάστες με τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν πολύ λιγότεροι από τους Έλληνες με συναφή εκπαίδευση (13,4% έναντι 31,9%). Παράλληλα, το αρκετά χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης των μεταναστών, αποτελεί συνθήκη που τους κατατάσσει σε χαμηλότερη δημοσιονομική θέση σε σχέση με τους Έλληνες και σε σχέση με χώρες όπου οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί κατέχουν μεγαλύτερα συγκριτικά ποσοστά τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αφού το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης έχει ως επακόλουθο οι μετανάστες να λαμβάνουν χαμηλότερους μισθούς, άρα και οι φόροι που καλούνται να εισφέρουν είναι μικρότεροι από την πλευρά τους. Ωστόσο, αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών στην Ελλάδα αυξάνεται σημαντικά για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς (Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2: Τριτοβάθμια εκπαίδευση Ελλήνων και μεταναστών πρώτης και δεύτερης γενιάς

Πηγή: Eurostat Database

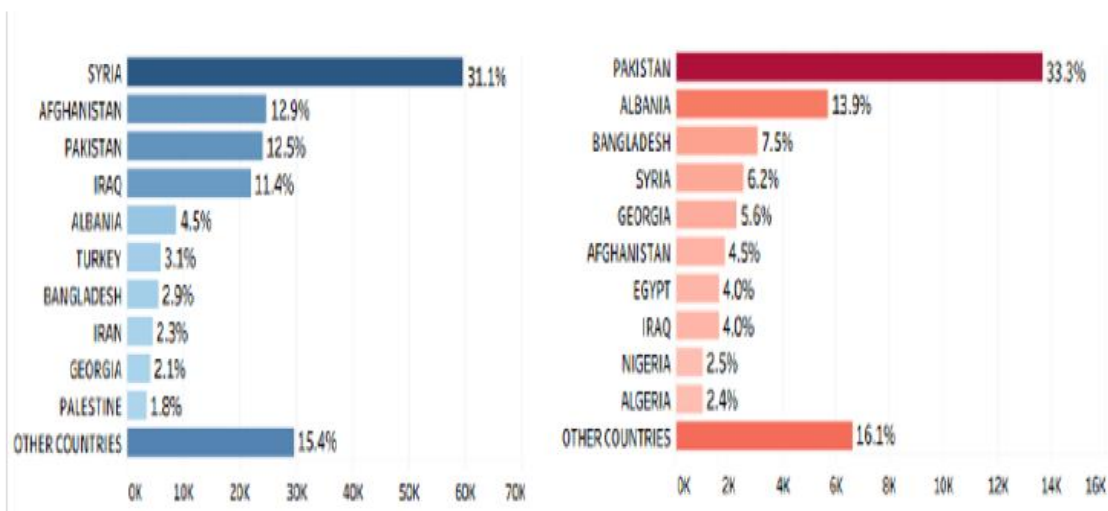
3.3 Χώρες προέλευσης των μεταναστών-Αίτια μετανάστευσης

Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος 6, η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα στην οποία, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό μεταναστευτικών ροών προέρχονται κυρίως από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουκρανία, Ρωσία, Μολδαβία και Πολωνία). Η πλειοψηφία του μεταναστευτικού/προσφυγικού πληθυσμού κατάγεται από χώρες που συνορεύουν γεωγραφικά και συνδέονται πολιτισμικά/ιστορικά με τη χώρα. Η παραπάνω κατάσταση έχει ως συνέπεια να υπάρχει συνεχόμενη ροή προς και από την Ελλάδα, να διατηρείται η σύνδεση των μεταναστών με το περιβάλλον καταγωγής τους, όπως και να προωθούνται οι διαδικασίες οικογενειακής συνένωσης/επανένωσης στη χώρα υποδοχής. Επίσης, η πλειοψηφία του μεταναστευτικού πληθυσμού στη χώρα κατάγεται από την Αλβανία (ο συνολικός αριθμός των Αλβανών υπηκόων άγγιξε τα 480.851 άτομα, αύξηση κατά 10% περίπου σε σχέση με την απογραφή του 1991).

Σχετικά με τους μετανάστες, οι οποίοι προέρχονται από χώρες που βρίσκονται εκτός ευρωπαϊκών συνόρων, η πλειονότητά τους κατάγεται από χώρες της Μέσης και Εγγύς Ανατολής. Πιο αναλυτικά, η Αίγυπτος (στα στοιχεία της Απογραφής του 2011 κάνουν λόγο για 10.455 άτομα αιγυπτιακής καταγωγής και υπηκοότητας που κατοικούν μόνιμα στη χώρα), αποτελεί την χώρα που έχει διαρρεύσει το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών στην Ελλάδα, καθώς υπεγράφησαν διμερείς διακρατικές συμφωνίες με το ελληνικό κράτος, από τη δεκαετία του 1970 ακόμη. Στην ίδια ομάδα χωρών μπορούμε να εντάξουμε επίσης τη Συρία και τη Παλαιστίνη, με μεγάλο ποσοστό μόνιμων κατοίκων στη χώρα. Τα τελευταία έτη, εξαιτίας των αλληπάλληλων πολεμικών συρράξεων στην περιοχή, έχουν αυξηθεί με δραματικούς ρυθμούς οι μετακινήσεις μεγάλου ποσοστού ατόμων, με κύρια κατεύθυνση προς την Ευρώπη και ιδίως την Ελλάδα. Αυτές οι μετακινήσεις, θα λέγαμε, ότι έχουν λάβει τον χαρακτηρισμό των προσφυγικών κυμάτων, που η μετακίνηση τους δε σχετίζεται με την αναζήτηση και εύρεση εργασίας (αυτό συμβαίνει εδώ και πολλά χρόνια, με τους πρόσφυγες από το Ιράκ και το Αφγανιστάν και πιο πρόσφατα, από τη Συρία). Παράλληλα, η επακόλουθη καταστροφή σε όλα τα επίπεδα (π.χ. οικονομικό, κοινωνικό), οδηγεί το έμπειρο και υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου εργατικό τους δυναμικό να αναζητά εργασία σε χώρες του εξωτερικού. Το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές και η Ινδία αποτελούν χώρες που ρέουν μαζικά μετανάστες προς την Ελλάδα (56.587 άτομα απ' αυτές τις χώρες είναι μόνιμοι κάτοικοι στη χώρα, σύμφωνα με την απογραφή του 2011). Τέλος, οι μόνιμοι κάτοικοι της χώρας καταγόμενοι από τις Φιλιππίνες, απασχολούνται, κατά κόρον στον κλάδο «Προσωπικές Υπηρεσίες (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2014).

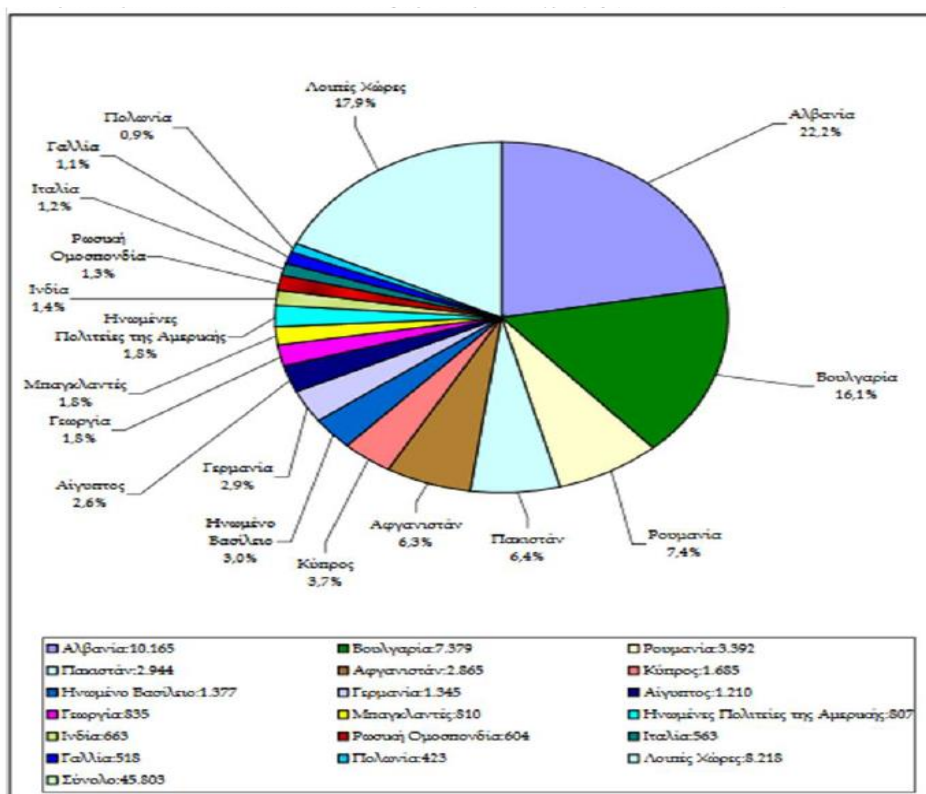
Στο διάγραμμα 3 παριστάνονται τις κύριες χώρες προέλευσης των μεταναστών κατά τα έτη 2013-2018, καθώς και τα κράτη για τα οποία η Ελλάδα αποτελεί πόλος έλξης.

Διάγραμμα 3: Κύριες χώρες προέλευσης μεταναστών 2013-2018 / κράτη για τα οποία η Ελλάδα αποτελεί βέλτιστο προορισμό 2013-2018

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Γενική, Απογραφή πληθυσμού 2011

Διάγραμμα 4: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Γενική, Απογραφή πληθυσμού 2011

Στο Διάγραμμα 4 παριστάνονται οι χώρες προέλευσης των μεταναστών που διαμένουν στην Ελλάδα, με ξένη υπηκοότητα, όπως καταγράφηκε στην απογραφή του πληθυσμού το έτος 2011. Από την πλειοψηφία των στατιστικών δεδομένων γίνεται αντιληπτό ότι το έτος 2015 αποτελεί ορόσημο για την Ελλάδα. Αποτελεί το έτος, κατά το οποίο κορυφώθηκε η μεταναστευτική κρίση (αποτέλεσμα του πολέμου στη Συρία). Σύμφωνα με τα δεδομένα που δόθηκαν από την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR), κατά προσέγγιση 6,5 εκατομμύρια των Συριών έχουν εγκαταλείψει τον τόπο και τις εστίες τους και έχουν διαφύγει στο εξωτερικό. Μάλιστα, ο αριθμός των προσφύγων που κατάφερε να εισέλθει στην Ελλάδα από την Τουρκία, από τη θάλασσα, αυξήθηκε κατά 20 φορές από το 2014 στο 2015. Μάλιστα, η Ελλάδα το 2015 βρέθηκε αντιμέτωπη με τον ερχομό 850.000 μεταναστών/προσφύγων. Κατόπιν, ωστόσο, της συμφωνίας, που υπεγράφη μεταξύ της Ε.Ε. και της Τουρκίας, οι ροές έχουν μειωθεί αισθητά. Ενδεικτικά, οι μεταναστευτικές ροές το 2016 ήταν περίπου 174.000, ενώ το 2017 σχεδόν 29.600. Στο τέλος του 2017 περίπου 33.000 μετανάστες ζούσαν στην Ελλάδα, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 0,3% του πληθυσμού.

Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται στατιστικά δεδομένα, που παριστάνουν την κατανομή εκείνων που διαμένουν στη χώρα, κατανεμημένοι κατά ηλικίες, αιτία εγκατάστασης και υπηκοότητας (ελληνική ή ξένη).

Πίνακας 3: Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα, κατά ομάδες ηλικιών και λόγο μετανάστευσης

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΞΕΝΗΣ ΧΩΡΑΣ														ΣΥΝΟΛΟ	
	ΣΥΝΟΛΟ	ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ														
		ΕΡΓΑΣΙΑ	%	ΕΠΑΝΕΝΩΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	%	ΣΠΟΥΔΕΣ	%	ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΑΣΥΛΟΥ	%	ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ	%	ΆΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ	%			ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	45.803	18.264	39,90	7.814	17,10	2.231	4,90	2.385	5,20	944	2,10	3.408	7,40	10.757	23,50	100
0-9	5.660	0	0,00	2.117	37,40	14	0,20	532	9,40	90	1,60	326	5,80	2.581	45,60	100
10-19	5.431	1.311	24,10	1.474	27,10	807	14,90	458	8,40	151	2,80	228	4,20	1.002	18,40	100
20-29	15.264	7.279	47,70	1.781	11,70	1.299	8,50	807	5,30	409	2,70	633	4,10	3.056	20,00	100
30-39	8.597	4.779	55,60	858	10,00	88	1,00	399	4,60	169	2,00	558	5,30	1.846	21,50	100
40-49	4.709	2.940	62,40	441	9,40	23	0,50	128	3,00	64	1,40	306	6,50	807	17,10	100
50-59	3.105	1.554	49,20	347	11,00	0	0,00	42	1,30	33	1,00	497	15,70	685	21,70	100
60-69	2.017	391	19,40	376	18,60	0	0,00	15	1,00	11	0,50	645	32,00	579	28,70	100
70+	967	10	1,00	420	43,40	0	0,00	4	0,40	17	1,80	315	32,60	201	20,80	100

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Γενική, Απογραφή πληθυσμού 2011

Μάλιστα, ένας από τους βασικούς λόγους μετανάστευσης των ατόμων ήταν η αναζήτηση και εύρεση εργασίας. Πιο αναλυτικά, 18.000 άτομα επέλεξαν την Ελλάδα με σκοπό την εξεύρεση εργασίας, ενώ πολύ μικρότερο ήταν το ποσοστό εκείνων που την επέλεξαν έχοντας ως απώτερο στόχο την επανένωση με τις οικογένειές τους. Επιπλέον, ένα μικρό ποσοστό των μεταναστών επέλεξε τη χώρα με σκοπό την απόκτηση ασύλου ή επιθυμώντας να υλοποιήσει σπουδές, ενώ υπάρχει και μία μικρή μερίδα που αποτελεί τους πρόσφυγες. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος 5 οι μεταναστευτικές ροές κάθε έτος φθάνουν τα 100.000 άτομα περίπου, από τα οποία τα περισσότερα δεν έχουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα ή υπάρχουν και περιπτώσεις που δε διαθέτουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις εισόδου στην Ελλάδα. Μάλιστα τη διετία 2014-2015 σημειώθηκε ραγδαία αύξηση εισόδου των παράνομων κυρίως μεταναστών (<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPO15/->).

Διάγραμμα 5: Αριθμός παράνομα εισερχόμενων μεταναστών στην Ελλάδα 2006-2015

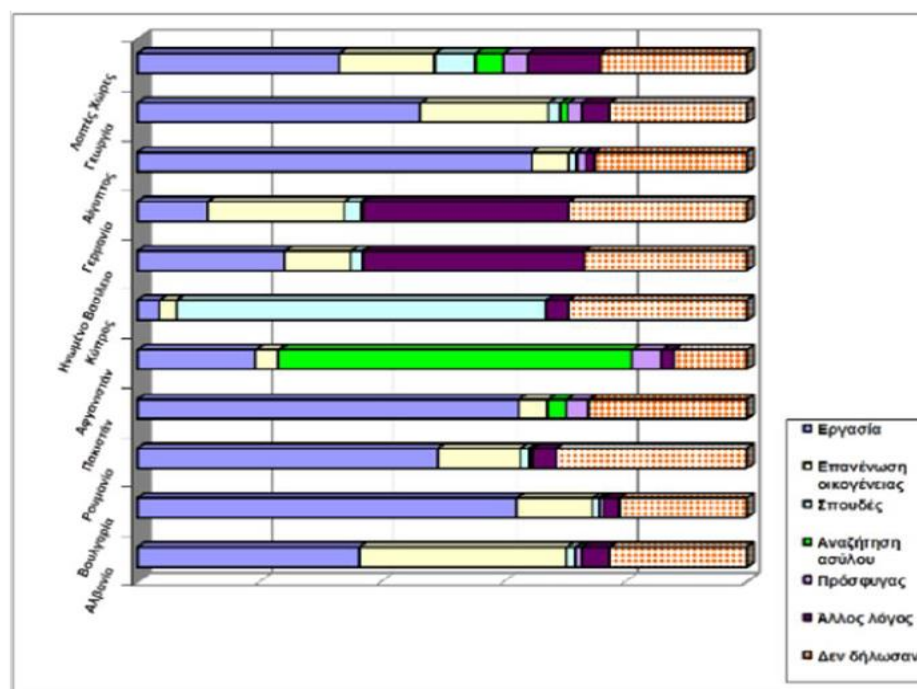
Πηγή: <http://www.statistics.gr>

Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, παρατηρείται μια μεγάλη αλλαγή. Μεγάλο ποσοστό των μεταναστών εισήλθε στην Ελλάδα μέσω των θαλάσσιων συνόρων, εν αντιθέσει με τα προηγούμενα έτη, κατά τα οποία οι μετανάστες εισέρχονταν κυρίως από τα χερσαία σύνορα. Η συγκεκριμένη μεταβολή οφείλεται από τη μια στη μείωση των εισερχόμενων Αλβανών (οι οποίοι εισέρχονται παράνομα τα τελευταία έτη), και

από την άλλη στη δημιουργία του «φράκτη» στον Έβρου, που αποτέλεσε ένα δύσκολο εμπόδιο για την είσοδο μεταναστών/προσφύγων, προερχόμενοι από την Τουρκία (Κοτζαμάνης & Καρκούλη, 2018).

Στο διάγραμμα 6 παρουσιάζονται οι λόγοι που οδήγησαν τους μετανάστες να εγκατασταθούν στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 6: Χώρες καταγωγής εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα και αιτία εγκατάστασης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Γενική, Απογραφή πληθυσμού 2011

3.4 Ανακεφαλαίωση

Ένα πλαίσιο αποτίμησης των μεταναστευτικών ροών, θα έπρεπε να λάβει υπόψη του, τις ακόλουθες διαπιστώσεις, που προκύπτουν από την θεωρητική συζήτηση και την ερμηνεία των στοιχείων που προηγήθηκαν: Καταρχάς, η διαχείριση των ροών είναι μια δύσκολη και δαπανηρή επιχείρηση, η οποία χρειάζεται σοβαρή οργάνωση και συντονισμό. Δεύτερον, χρειάζεται ένα σχέδιο πρόβλεψης της εγκατάστασης, προστασίας και κοινωνικής ενσωμάτωσης, ανεξαρτήτως από το αν αναφερόμαστε στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, σε μετανάστες ή σε πρόσφυγες. Τρίτον, υπάρχουν εντεινόμενες ανησυχίες, σχετικά με τη νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική της επιτήρησης που αφορά τα σύνορα, καθώς όλο και περισσότερες αρμοδιότητες για τον έλεγχο των ροών και των συνόρων μεταφέρονται εκτός των κρατών μελών. Επιπροσθέτως, λόγω της πολιτικοποίησης της μετανάστευσης, η αντιμεταναστευτική πολιτική αποτελεί τμήμα της σύγχρονης διαδικασίας νομιμοποίησης του κράτους, η οποία οδηγεί τους πολίτες των κρατών να δείχνουν την αφοσίωσή τους στη χώρα τους, διαφοροποιούμενοι από τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Τέλος, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες δεν αποτελούν δείκτη έλλειψης ασφάλειας, αλλά οι ίδιοι θίγονται από την έλλειψη ασφάλειας και παράλληλα είναι υποκείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

4.1 Εισαγωγή

Η αξιολόγηση του μεταναστευτικού ζητήματος δεν μπορεί να αποκοπεί από την οικονομική και κοινωνική κατάσταση της Ελλάδας, κυρίως των τελευταίων ετών, η οποία στην τρέχουσα συγκυρία αντιμετωπίζει καθημερινώς μια αυξανόμενη οικονομική ύφεση. Ενδεικτικά, σύμφωνα με σχετικά πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ, η μείωση του ΑΕΠ της χώρας κατά την περίοδο 2008-2014 ήταν της τάξης του 26% (OECD, 2016), ενώ παράλληλα το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε δραματικά και κορυφώθηκε στο 28% την περίοδο 2013-2014, παρότι μειώθηκε ελαφρά στο 24,4% περί το τέλος του 2015 (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2015). Τα τελευταία έτη, ο παγκόσμιος μεταναστευτικός πληθυσμός έχει αυξηθεί δραματικά, καθώς τα 154 εκατομμύρια το 1990 αυξήθηκαν σε 244 εκατομμύρια το 2015 (UN, 2016). Αυτό το γεγονός, οδήγησε πολλές έρευνες να ασχοληθούν με τη διερεύνηση των επιπτώσεων του μεταναστευτικού φαινομένου (Brettell and Hollifield, 2014), ενώ παράλληλα βρίσκεται στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας και των δημοσίων συζητήσεων (Geiger and Péroud, 2014; Hansen and Hager, 2013; Krzyzanowski and Wodak, 2011; Van der Brug et al., 2015).

Η Ελλάδα επιλέχθηκε ως μια περίπτωση προς μελέτη διότι: α) επιτρέπει την ανάλυση της μετανάστευσης στο πλαίσιο εξαιρετικά δύσκολων συνθηκών οικονομικής ύφεσης (Reinhart and Trebesch, 2015), β) απουσιάζει ένα αποτελεσματικό και καλά οργανωμένο σύστημα κοινωνικής ενσωμάτωσης, ικανό να υποστηρίξει κοινωνικά ευπαθείς ομάδες (Reinhart and Trebesch, 2015; Venieris, 2013; Παπαδοπούλου, 2011), γ) αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές πύλες μεταναστών/προσφύγων στην Ευρώπη, ενώ παράλληλα βρίσκεται στην πρώτη γραμμή διαχείρισης της μεγάλης πλειοψηφίας των στόχων που έχει θέσει η Ευρώπη στον κανονισμό του Δουβλίνου (Carrera and Gros, 2015; European Commission, 2015) και τέλος, δ) η πολιτική πόλωση που λαμβάνει χώρα στα κράτη της Μέσης Ανατολής και στις χώρες της Αφρικής, σε συνάρτηση με τη συγκεκριμένη γεωγραφική θέση της Ελλάδας σε σχέση με τις συγκεκριμένες χώρες, κατατάσσουν

την Ελλάδα ως μία γεωπολιτικά ευαίσθητη περιοχή, όσον αφορά τη μεταναστευτική κρίση (Carrera and Gros, 2015; European Commission, 2015).

Η Ελλάδα έχει μετατραπεί σε χώρα μεταναστευτικού προορισμού, λόγω τόσο εσωτερικών, όσο και εξωτερικών παραγόντων. Από τη μία η εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης και από την άλλη η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, συντέλεσαν στην διεύρυνση των εθνικών συνόρων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, πολλοί μετανάστες να μετακινούνται από τα αναπτυσσόμενα, στα ανεπτυγμένα κράτη, κυρίως της Ευρώπης. Οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με την αστάθεια σε πολλά επίπεδα (κυρίως στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό), στην περιοχή των Βαλκανίων, αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες, οι οποίοι επηρέασαν στο μέγιστο βαθμό, την κατανομή του πληθυσμού, στη χώρα μας (OECD, 2015). Επιπλέον, η Ελλάδα, πριν την οικονομική κρίση πέτυχε ανάπτυξη σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, γεγονός το οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα γεγονότα αυτά είχαν ως επακόλουθο, η Ελλάδα να προσελκύσει ένα μεγάλο όγκο μεταναστευτικών ροών, καθώς ζητούμενο των μεταναστών ήταν να βελτιώσουν τις συνθήκες της καθημερινής διαβίωσής τους, διότι προέρχονταν σε μεγάλο ποσοστό από τις βαλκανικές χώρες, όπως και από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Reinhart and Trebesch, 2015).

Ωστόσο, τα τελευταία έτη, κυρίως από το 2009 κι έπειτα, όταν δηλαδή η Ελλάδα εισήλθε σε μηχανισμό στήριξης, η οικονομική κρίση ταλανίζει πολυεπίπεδα τη χώρα και ταυτόχρονα προκαλεί σοβαρές επιπτώσεις ως προς το επίπεδο διαβίωσης των Ελλήνων πολιτών, αλλά και των μεταναστών, που βρίσκονται στη χώρα μας. Από το 2009 (το έτος, δηλαδή, που η οικονομική κρίση έπληξε την Ελλάδα) έως το 2013 τα επίπεδα ανεργίας τριπλασιάστηκαν (ΕΛΣΤΑΤ, 2013), ενώ το 2014 τα επίπεδα ανεργίας στην Ελλάδα βρίσκονταν στο υψηλότερο επίπεδο από εκείνο των υπόλοιπων κρατών-μελών της Ε.Ε., στο 26,5% (Eurostat, 2015). Συνήθως, η συζήτηση για τη μετανάστευση και την οικονομική κρίση, περιλαμβάνει κυρίως, το μέγεθος των μεταναστευτικών ροών και τις επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης, στην απορρόφηση των μεταναστευτικών πληθυσμών από την αγορά εργασίας. Ειδικότερα, καθώς η οικονομική ύφεση οδηγεί σε κρίση απασχόλησης στις κοινωνίες υποδοχής, παρατηρούνται σημαντικές επιπτώσεις στην απασχόληση και στην ενσωμάτωση των μεταναστών στις χώρες αυτές, όπως επίσης, επιπτώσεις παρατηρούνται και στον γηγενή πληθυσμό (Bisin et al., 2011).

Η βαθιά οικονομική ύφεση μετέβαλλε με ραγδαίους ρυθμούς την οικονομική και κοινωνική κατάσταση στη χώρα μας. Ταυτόχρονα, οι πολεμικές και εμφύλιες συρράξεις, τα χαμηλά επίπεδα που καταγράφονται ως προς την οικονομική/ αναπτυξιακή δυνατότητα, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος και οι πολιτικές διώξεις ατόμων και πληθυσμών, οδηγούν εν τέλει σε παράνομες μεταναστευτικές εισροές με προορισμό τη χώρα μας, παρά το γεγονός ότι έχουν εφαρμοστεί σοβαρότερα μέτρα καταπολέμησης της μεταναστευτικής κρίσης (κατασκευή του φράχτη στον Έβρο) και τη συνδρομή του μηχανισμού της FRONTEX (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής).

4.2 Σύντομη αναφορά στην οικονομική κρίση και την παγκόσμια οικονομία

Η σκυτάλη στην αμιγώς οικονομική κρίση δόθηκε από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την πραγματική οικονομία. Η αρχή της βρίσκεται στις ΗΠΑ το 2007 και εξαπλώθηκε με ταχύ ρυθμό στις χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου, όπως και σε πολλά άλλα κράτη του πλανήτη. Αφού έλαβε χώρα η κατάρρευση της Lehman Brothers, γεγονός το οποίο συνέβη στις 15/09/2008, παρασύρθηκε σε ύφεση το διεθνές εμπόριο και ταυτόχρονα τα σημάδια οικονομικής κατάρρευσης άρχισαν να φαίνονται σχεδόν σε όλες τις χώρες, ανεξαρτήτως των οικονομικών τακτικών και πολιτικών που είχαν εφαρμοστεί τα προηγούμενα έτη. Η μείωση του ύψους των κεφαλαίων επηρέασε περαιτέρω την πλειονότητα των αναπτυσσόμενων χωρών (Schneider and Williams, 2013). Η κατάληξη ήταν το 2009 η οικονομία να δεχτεί σοβαρή ύφεση, τη χειρότερη, μάλιστα, που είχε καταγραφεί από την μεταπολεμική περίοδο (Χαρδούβελης, 2011). Επιπλέον, το τραπεζικό σύστημα βρέθηκε ανήμπορο απέναντι σε νέες πιστώσεις προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, με παράλληλο περιορισμό των κεφαλαίων (De Genova et al., 2014, Nash, 2015).

Η παραπάνω κατάσταση βύθισε την παγκόσμια οικονομία, ωστόσο ένα μικρό ποσοστό χωρών βρέθηκε ανεπηρέαστο, σημειώνοντας θετικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Στο διάγραμμα 7 παρουσιάζονται οι πραγματικοί ρυθμοί ανάπτυξης από το 1995-2017 της ελληνικής οικονομίας.

Διάγραμμα 7: Πραγματικό ΑΕΠ-Εποχικά Διορθωμένα Στοιχεία 1995-2017

Πηγή: α) Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), β) Eurobank Research

4.2.1 Η οικονομική κρίση της Ελλάδας

Όταν αναφερόμαστε στην οικονομική κρίση της Ελλάδας ουσιαστικά κάνουμε λόγο για την κρίση δημοσίου χρέους που πραγματοποιήθηκε στη χώρα μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση, κατά τα έτη 2007-2008. Η έναρξη της ελληνικής οικονομικής κρίσης βρίσκεται στο έτος 2009, εξαιτίας της βαθιάς ύφεσης και της εμφάνισης των πραγματικών επιπέδων του δημοσίου χρέους, των απογοητευτικών δημοσιονομικών στοιχείων καθώς και την εικονική αύξηση του ΑΕΠ, στοιχεία τα οποία είχαν κατατεθεί στην Ευρωζώνη το 2001 για την αποδοχή της Ελλάδας (Sfakianakis, 2016).

Το εμπορικό κόστος θα έπρεπε να είχε ελαχιστοποιηθεί από την υιοθέτηση του ευρώ ως κοινού νομίσματος από τις χώρες της Ευρωζώνης. Αντιθέτως, το κόστος εργασίας αυξήθηκε δραματικά για χώρες όπως η Ελλάδα και επομένως μεταξύ άλλων έτσι και η χώρα μας έχασε το πλεονέκτημα έναντι σε άλλες χώρες (για παράδειγμα, όπως η Γερμανία). Η παραπάνω κατάσταση είχε ως αντίκτυπο τη ραγδαία διόγκωση

του εμπορικού ελλείμματος στην Ελλάδα. Όταν κάνουμε λόγο για εμπορικό έλλειμμα αναφερόμαστε στο γεγονός ότι ένα κράτος καταναλώνει περισσότερο σε σχέση με την παραγωγική του δυνατότητα, με άμεσο αποτέλεσμα, είτε το δανεισμό από άλλες χώρες, είτε τις επενδύσεις από αυτές (Hale, 2013).

Σύμφωνα με τον πίνακα 4, άμεση αρνητική επίπτωση της βαθιάς οικονομικής ύφεσης, που ταλανίζει τα τελευταία έτη την Ελλάδα, αποτελεί η μείωση του ύψους των μισθών κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες, γεγονός που συνέβη στα μέσα του 2010 μέχρι το έτος 2014. Ταυτόχρονα μειώθηκε η απασχόληση κατά 25%. Σύμφωνα με έρευνα, τα νοικοκυριά είχαν αύξηση στη φορολογία κατά 337% (TVXS, 2016). Μάλιστα, οι εταιρείες μεγάλου βεληνεκούς που βρίσκονταν στην Ελλάδα προτίμησαν να μετακομίσουν σε γειτονικές χώρες, ώστε να αποφύγουν την υψηλή φορολογία. Ο ΟΟΣΑ αναφέρει ότι το 20% των Ελλήνων πολιτών δεν ήταν σε θέση να ανταπεξέλθει στις βασικές του ανάγκες και τα καθημερινά έξοδα διατροφής (TVXS, 2016).

Πίνακας 4: Οικονομικοί δείκτες 2011-2015

	2011	2012	2013	2014	2015
Εξέλιξη ΑΕΠ (σταθερές τιμές 2010)	-9,1%	-7,3%	-3,2%	0,7%	-0,2%
Πληθωρισμός: Μέσος Ετήσιος	3,3%	1,5%	-0,9%	-1,3%	-1,7%
Παραγωγικότητα εργασίας (EU-28=100)**	87,3	88,6	90,6	89	n.a.
Ποσοστό ανεργίας	17,9%	24,4%	27,5%	26,5%	24,9%
Δημόσιες επενδύσεις (% ΑΕΠ)**	2,4%	2,5%	3,4%	3,7%	3,8%
Εξαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές)*	24,3	27,6	27,3	27,2	25,8
Εισαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές)*	48,4	49,3	47	48,1	43,6

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015

4.3 Κοινωνικές-οικονομικές-πολιτισμικές-δημογραφικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα

Η μετανάστευση στην Ελλάδα δημιούργησε επιπτώσεις, τόσο αρνητικές, όσο και θετικές. Οι θετικές συνέπειές της είναι οι εξής:

Καταρχάς, παρατηρήθηκε αύξηση της απασχόλησης, που βελτίωσε την εξειδίκευση στην εργασία και της παραγωγής προϊόντων. Το γεγονός αυτό είχε ως επακόλουθο την άμεση αύξηση των επενδύσεων από τις επιχειρήσεις και ταυτόχρονα τη βελτίωση του οικονομικού επιπέδου της χώρας, σε συνδυασμό με τους χαμηλούς μισθούς που αποδίδονταν στους μετανάστες και στους πρόσφυγες. Παράλληλα το κόστος παραγωγής δέχτηκε μεγάλη μείωση, καθώς οι παράνομοι μετανάστες αποτελούσαν το πιο φτηνό εργατικό δυναμικό, που δεν μπορούσε μάλιστα να επικαλεστεί την κοινωνική και εργατική νομοθεσία (ευέλικτη εργασία). Ταυτόχρονα, έγινε περισσότερο αποτελεσματική η απορρόφηση του εργατικού δυναμικού, καθώς η κινητικότητα των μεταναστών στα πλαίσια της χώρας είναι μεγάλη. Η ύπαρξη των μεταναστών επιδρά ελάχιστα στους μισθούς των γηγενών. Σε καμία περίπτωση δεν αντικαθιστούν τους Έλληνες εργαζομένους, διότι υπάρχουν κλάδοι στην αγορά εργασίας, στους οποίους δραστηριοποιούνται μόνο οι μετανάστες, ενώ ταυτόχρονα συνεισφέρουν στην ανάπτυξη και αναζωογόνηση των ορεινών και αγροτικών περιοχών.

Επιπροσθέτως, εξαιτίας της προσθήκης των μεταναστευτικών πληθυσμών παρατηρείται αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας. Σε διαφορετική περίπτωση θα υπήρχε μείωση του πληθυσμού (Dustmann & Frattini, 2013; Μαντζανάς, 2016; Τριανταφυλλίδου, 2015). Η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης των μεταναστών έδειξε ότι οι μετανάστες είναι νεότεροι των γηγενών πολιτών. Μάλιστα, έχοντας τα ιστορικά χαμηλά ποσοστά γεννήσεων στην Ελλάδα εδώ και αρκετά χρόνια, την ταυτόχρονη γήρανση του ντόπιου πληθυσμού, η εισροή μεταναστών βοηθάει στη σταθερότητα του ελληνικού πληθυσμού και το πιο σημαντικό, στη διατήρηση ενός οικονομικά ενεργού πληθυσμού, ο οποίος κατ' επέκταση σταθεροποιεί το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας, ώστε να αποδοθούν συντάξεις στους ηλικιωμένους (Collet, 2011; Μαντζανάς, 2016; Τσεβρένης, 2016). Επίσης, παρατηρήθηκε, γενικότερη αύξηση της συνολικής κατανάλωσης. Επιπλέον, υπήρξε αλλαγή αντιλήψεων και κοινωνικών δομών της χώρας, εξαιτίας του πολιτισμικού υπόβαθρου που μεταφέρουν οι

μετανάστες και οι πρόσφυγες (ήθη, έθιμα και απόψεις για θέματα θρησκευτικού, εκπαιδευτικού, ηθικού και αξιακού περιεχομένου).

Ωστόσο, η ύπαρξη μεταναστών έχει αποφέρει και αρνητικές συνέπειες. Καταρχάς, η ραγδαία μείωση των θέσεων εργασίας, εξαιτίας της βαθιάς οικονομικής ύφεσης που ταλανίζει τη χώρα την τελευταία δεκαετία, οδήγησε σε πτώση του επιπέδου διαβίωσης των Ελλήνων πολιτών, έχοντας ως απόρροια οι τελευταίοι να βλέπουν ανταγωνιστικά τον μεταναστευτικό/προσφυγικό πληθυσμό. Επιπλέον, η χώρα μας δεν διαθέτει τις απαραίτητες υποδομές και δομές υποδοχής και διαμονής των μεταναστών και των προσφύγων. Επίσης, η έλλειψη κατάλληλης παιδείας, παράγει και αναπαράγει τάσεις ξενοφοβίας και ρατσισμού των ενηλίκων. Όλες αυτές οι επιπτώσεις οδηγούν στην επιβράδυνση του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της παραγωγής, λόγω του συσχετισμού της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων με τους χαμηλούς μισθούς εργασίας (Isotalo, 2010, Nash, 2015). Η παραοικονομία δημιουργεί μεγάλη ζημία στις εισφορές στα ασφαλιστικά ταμεία. Παράλληλα, από τη μια η συμμετοχή των μεταναστών και προσφύγων αυξάνει το ΑΕΠ και το Κατά Κεφαλήν Εισόδημα, αλλά δεν αυξάνεται το εισόδημα του ντόπιου πληθυσμού. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών, ο φόβος για την απέλασή τους από τη χώρα υποδοχής σε περίπτωση παρανομίας, οδηγεί σε μεγάλη πιθανότητα αύξησης της εγκληματικότητας. Σ' αυτό συνεισφέρουν και η ελλιπής ένταξη στο κοινωνικό σύνολο, η περιθωριοποίηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Παράλληλα, παρατηρείται ενίσχυση ακροδεξιών κομμάτων που εκμεταλλεύονται την οικονομική κρίση για να εκφράσουν την αντιμεταναστευτική πολιτική τους που συνοδεύεται, πολλές φορές, από βία και αυξάνει την ανασφάλεια και την καχυποψία των ντόπιων πολιτών απέναντι στους αλλοδαπούς (Collet, 2011; Dustmann & Frattini, 2013).

4.4 Ανακεφαλαίωση

Οι μεταναστευτικές ροές που κατέφθασαν στον ελλαδικό χώρο, κυρίως κατά τη διάρκεια των ετών της οικονομικής ύφεσης, οδήγησαν σε σοβαρούς πολιτικούς και οικονομικούς κλυδωνισμούς στη χώρα, χωρίς αξιοσημείωτες κοινωνικές διαστάσεις. Οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί (κυρίως νόμιμοι καθεστώτος) συμμετέχουν ενεργά

στην παραγωγική διαδικασία ως αυτοαπασχολούμενοι ή ως μισθωτοί. Παράλληλα, συνεισφέρουν καταρχάς στην πτώση του κόστους παραγωγής και στην ταυτόχρονη ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, λόγω των χαμηλότερων αποδοχών τους.

Μάλιστα η τελευταία 20ετία έδειξε ότι οι μετανάστες βοήθησαν στην τόνωση της αγροτικής παραγωγής, καθώς κάλυψαν τις θέσεις απασχόλησης κυρίως στην ύπαιθρο λόγω της μετακίνησης των Ελλήνων προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, εργαζόμενοι και σε άλλους τομείς. Ταυτόχρονα, οι παράνομοι μετανάστες δείχνουν να επηρεάζουν θετικά την οικονομία. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι οι μισθοί που λαμβάνουν είναι αρκετά χαμηλοί και έτσι μεγαλώνουν οι διαφορές που εντοπίζονται μεταξύ των μισθών ειδικευμένης και ανειδίκευτης εργασίας. Ωστόσο, γίνεται αντιληπτό ότι το θετικό πρόσημο ως προς την επίδραση του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού στην οικονομία της χώρας δεν είναι πολλές φορές ευδιάκριτη, εξαιτίας κυρίως της παράνομης εγκατάστασης και εργασίας (οικιακοί βοηθοί, εργάτες γεωργίας).

Ωστόσο, η μετανάστευση δημιουργεί θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις ανάμεσα στον γηγενή πληθυσμό. Για παράδειγμα, Έλληνες εργαζόμενοι φαίνεται να ανταγωνίζονται γενικά τους μετανάστες στις ίδιες θέσεις εργασίας. Ωστόσο, για παράδειγμα στον αγροτικό τομέα, οι Έλληνες εργαζόμενοι φαίνεται να αποκομίζουν αρκετά οφέλη από την προσφορά εργασίας των μεταναστών. Όμως, η αύξηση της ανεργίας και η παράλληλη αύξηση των μεταναστών/προσφύγων οδηγεί σε όξυνση γενικά της κατάστασης, καθώς οι Έλληνες εργαζόμενοι αντιδρούν αρνητικά.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η πολιτική της Ελλάδας για το μεταναστευτικό φαινόμενο, θα πρέπει να εκτιμήσει το θετικό πρόσημο των μεταναστών στην οικονομία της χώρας. Στην περίπτωση που δοθούν στους μετανάστες κάποια ή και τα ίδια κίνητρα με εκείνα των ντόπιων η θετική επίδραση θα γίνει ακόμα μεγαλύτερη. Παράλληλα, αποτελεί επιτακτική ανάγκη η μεταναστευτική πολιτική της χώρας να αποκτήσει μεγαλύτερη ευελιξία και να γίνει περισσότερο αποτελεσματική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΦΕΣΗ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

5.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία έτη, πλήθος ερευνητών έχουν εξετάσει τις συνθήκες και την κοινωνική ευημερία των εργαζόμενων μεταναστών στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας (Dustmann and Frattini, 2013; Fleischmann and Dronkers, 2010). Πιο ειδικά, η κοινωνική ενσωμάτωση των εργαζόμενων μεταναστών αποτελεί στις μέρες μας πόλο έλξης του ακαδημαϊκού, πολιτικού και δημοσίου ενδιαφέροντος, εξαιτίας των αρνητικών συνεπειών της διεθνούς οικονομική κρίσης του 2007-2008. Επιπλέον, υπάρχει μια ισχυρή διαφωνία σχετικά με τη θέση ότι, οι μετανάστες υποφέρουν περισσότερο από τους γηγενείς εργαζόμενους, λόγω των αρνητικών συνεπειών της αναπτυσσόμενης οικονομικής (Canal-Domínguez and Rodríguez-Gutiérrez, 2008; Παπαδοπούλου, 2011; Prean and Mayr, 2012).

Η Ελλάδα αποτέλεσε μια χώρα της Ε.Ε., η οποία επηρεάστηκε περισσότερο από την οικονομική ύφεση. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην ελληνική αγορά εργασίας ήταν ολέθριες. Ενδεικτικά, τον Απρίλη του 2016 τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας της Ευρώπης εντοπίζονταν στην Ελλάδα, όπου η ανεργία είχε αγγίξει το 23,3% στο γενικό πληθυσμό και το 47,4% στους νέους (Eurostat, 2016). Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα εξεταστεί η θέση των μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και στο πώς μεταβλήθηκε, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης του 2009. Στη συνέχεια, θα αναφερθούν χαρακτηριστικά, όπως η ανεργία, τα έσοδα και η εργασιακή ικανοποίηση των μεταναστών, πριν αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης

5.2 Η θέση των μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική οικονομία

Η θέση των μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και η επίδραση που ασκεί η μετανάστευση στην ελληνική οικονομία έχει μονοπωλήσει τα τελευταία έτη το ενδιαφέρον ερευνών και δημοσίων συζητήσεων. Ωστόσο, οι αδήλωτοι μετανάστες ή εκείνοι που βρίσκονται σε εκκρεμότητα, αποτελούν ένα μεγάλο ποσοστό, και είναι ένα τεράστιο εμπόδιο για την έρευνα σχετικά με τους μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας (Schneider and Williams, 2013). Παρόλα τα εμπόδια, υπήρξε ένας ικανοποιητικός αριθμός ερευνητών που ασχολήθηκαν με το περίπλοκο ζήτημα της μεταναστευτικής/προσφυγικής κρίσης στην Ελλάδα, παρουσιάζοντας μελέτες για τη θέση των μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας από τη δεκαετία του 1990. Στη πλειοψηφία τους, τα ευρήματα των ερευνών συμφωνούσαν στη θετική κατά μέσο όρο επίδραση των μεταναστών στην οικονομία και την αγορά εργασίας (κυρίως μέσω της αναζωογόνησης της αγροτικής παραγωγής και της τόνωσης των επιχειρήσεων). Επιπροσθέτως, οι μετανάστες έχουν καταφέρει να ανταπεξέλθουν επαρκώς στις απαιτήσεις της ελληνικής αγοράς εργασίας και κοινωνίας (Schneider and Williams, 2013).

5.3 Η ελληνική αγορά εργασίας σε συνάρτηση με τους μετανάστες

Με την είσοδό τους στην Ελλάδα, οι μετανάστες βρίσκουν, για λόγους επιβίωσης, αρχικά απασχόληση σε τομείς που οι Έλληνες δεν επιθυμούσαν να εργαστούν. Μάλιστα, ως φτηνό και κυρίως, ευέλικτο εργατικό δυναμικό, οι μετανάστες βοήθησαν στη μείωση του εργατικού κόστους σε πολλούς τομείς της ελληνικής οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα η συνολική κατανάλωση αυξήθηκε. Η κατάσταση αυτή επέφερε τη γενική βελτιωτική τάση της οικονομίας της χώρας. Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας σχετικά με το εργατικό δυναμικό για τους μήνες Απρίλιο, Μάιο και Ιούνιο του 2018 της ΕΛΣΤΑΤ γίνεται στον πίνακα 5.

Πίνακας 5: Κατάσταση απασχόλησης ανά φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης και υπηκοότητα, β' τρίμηνο 2018 (σε χιλιάδες)

		ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ(%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ (%)	
	ΣΥΝΟΛΟ	3.860,40	906	4.378,30	19	52,1	
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	2.244,60	403,3	1.760,20	15,2	60,10	
	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1.615,80	502,7	2.618,10	23,7	44,70	
ΗΛΙΚΙΑ	15-19	14,10	13,5	519,60	48,9	5,00	
	20-24	137,40	82,5	275,80	37,5	44,40	
	25-29	347,60	128,8	98,90	27	82,80	
	30-44	1.630,40	363,8	253,60	18,2	88,70	
	45-64	1.654,40	308,7	1.009,00	15,7	66,10	
	65+	76,50	8,6	2.221,50	10,10	3,70	
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΑΝΑΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ	213,40	38	257,80	15,1	49,40	
	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	641,60	169,5	787,70	20,9	50,70	
	ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	86,50	32,2	114,40	27,1	50,90	
	ΗΠΕΙΡΟΣ	108,20	29,1	152,90	21,2	47,30	
	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	254,20	59,4	305,20	18,9	50,70	
	ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ	84,40	12,8	74,10	13,2	56,80	
	ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	221,60	66,2	282,40	23	50,50	
	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	191,60	44,1	237,10	18,7	49,90	
	ΑΤΤΙΚΗ	1.381,50	342,8	1.523,10	19,9	53,10	
	ΠΕΛΟΠΠΟΝΗΣΟΣ	210,90	34,9	221,20	14,2	52,60	
	ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	72,00	20	74,60	21,7	55,20	
		ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	138,60	23,6	113,40	14,5	58,80
		ΚΡΗΤΗ	255,80	33,4	234,40	11,5	55,20
ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΕΩΣ ΛΙΓΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	13,70	10,5	305,00	43,3	7,30	
	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	386,80	103,4	1.522,20	21,1	24,40	
	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	1.669,60	442,5	1.891,50	21	52,80	
ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΜΕΤΑΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	389,20	121,6	152,70	23,8	77,00	
	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	1.401,10	228	507,00	14	76,30	
	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	3.650,30	834,6	4.254,80	18,6	51,3	
	ΞΕΝΗ	210	71,4	123,4	25,4	69,5	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Γενική, Απογραφή πληθυσμού 2011

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, οι γυναίκες κατέχουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας (15-19 ετών), όπως επίσης το πρόβλημα της ανεργίας μαστίζει κυρίως την περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας και σ' εκείνους που κατέχουν κάποιες εκ των τάξεων ή ολόκληρη την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το εργατικό δυναμικό στηρίζεται στους άνδρες (30-44 ετών), στην περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου, σε όσους έχουν τίτλο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και όσοι διαθέτουν ξένη υπηκοότητα.

Η διεργασία των «Αναλυτικών Περιοδικών Δηλώσεων» (Α.Π.Δ.) που υποβλήθηκαν για τον Μάιο του 2018 (ΕΦΚΑ), με σκοπό την καταγραφή της οικονομικής δραστηριότητας των ασφαλισμένων, αποκαλύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ασφαλισμένων (20,77%) απασχολείται στον κλάδο «Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο», έπειτα ακολουθεί ο κλάδος «Ξενοδοχεία και Εστιατόρια» (19,30%) και τέλος ο κλάδος των «Μεταποιητικών Βιομηχανιών» (12,25%). Οι ασφαλισμένοι που διαθέτουν ξένη υπηκοότητα, χώρας της Ε.Ε., απασχολούνται σε «Ξενοδοχεία και Εστιατόρια» (40,58%), στο «Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο» (12,75%) και τέλος στη «Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας» (11,15%). Η συντριπτική πλειοψηφία των Αλβανών εργαζομένων (38,82%) εργάζεται σε «Ξενοδοχεία και Εστιατόρια». Οι Αλβανοί ασφαλισμένοι σε συντριπτικό ποσοστό 45,01% απασχολούνται ως «Ανειδίκευτοι Εργάτες, Χειρώνακτες και Μικροεπαγγελματίες» και το 31,14% απασχολούνται στον κλάδο «Παροχή Υπηρεσιών. Από τους υπόλοιπους αλλοδαπούς, το 40,28% εργάζονται στον κλάδο «Ανειδίκευτοι Εργάτες, Χειρώνακτες και Μικροεπαγγελματίες», το 25,38% στην «Παροχή Υπηρεσιών και ως Πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές» και το 10,85% ως «Υπάλληλοι Γραφείου».

Ορισμένες διαφορές εντοπίζονται και ανάμεσα στους μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς, καθώς η πρώτη κατηγορία κατέχει μεγαλύτερα ποσοστά ως προς την απασχόληση από εκείνους της δεύτερης γενιάς. Εκείνοι οι μετανάστες (δεύτερης γενιάς), που κατέχουν καταγωγή ελληνική και ξένη έχουν μικρότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με εκείνους που η καταγωγή τους είναι αποκλειστικά ξένη. Η παραπάνω διαπίστωση μπορεί να εξηγηθεί από την οικονομική ύφεση που έχει επηρεάσει τους μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Τα αποτελέσματα του ΕΙΕΑΔ (2017) δείχνουν ότι οι μετανάστες δεν επηρεάζουν τις θέσεις εργασίας των Ελλήνων, παρά μόνο σε μικρό βαθμό. Μάλιστα, θεωρούνται και λαμβάνονται ως εργατικό δυναμικό που συμπληρώνει το υπόλοιπο. Η είσοδος των μεταναστών στην Ελλάδα συνεπάγεται ποικίλα οφέλη, καθώς προσφέρουν φθηνό εργατικό δυναμικό και πληρώνουν φόρους. Ωστόσο, υπάρχουν και κάποιες δαπάνες εκ μέρους της πολιτείας (εκπαίδευση, υγεία και σύνταξη) (Venturini, 2004). Επιπλέον, το ζήτημα της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης εξαρτάται από το ηλικιακό και εκπαιδευτικό τους επίπεδο, όπως και από την αφομοίωσή τους στην αγορά εργασίας. Επιπροσθέτως, οι πόροι που εξοικονομούνται από την Ε.Ε.

δίνουν μεγάλη βοήθεια ως προς τους όρους της προσωρινής διαμονής τους στη χώρα. Καταληκτικά, μια καλά οργανωμένη και σοβαρή μεταναστευτική πολιτική μπορεί να μετατρέψει τη μετανάστευση σε μεγάλη ευκαιρία ανάπτυξης μιας χώρας.

5.4 Οι συνέπειες της μετανάστευσης στην ελληνική οικονομία

Η μετανάστευση δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, ενώ ταυτόχρονα αυξάνεται η ζήτηση. Καταρχάς, το φτηνό εργατικό δυναμικό δίνει κίνητρο και ώθηση στις επιχειρήσεις και τους εργοδότες να αυξήσουν τις επενδύσεις και την παραγωγικότητα, που αυτοί οι δύο τομείς στην ουσία δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας. Σύμφωνα με αυτή την τακτική, αυξάνεται το ΑΕΠ και μειώνεται η ανεργία. Παράλληλα, η κατανάλωση προϊόντων αυξάνεται ραγδαία, γεγονός το οποίο οδηγεί στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και μεγαλύτερους μισθούς για τους ντόπιους πολίτες, αφού αυξάνει το εισόδημα της χώρας (Collett, 2016). Ωστόσο, σοβαρό μειονέκτημα αποτελεί η παραοικονομία και η μαύρη εργασία που ακολουθεί τους παράνομους μετανάστες, γιατί χάνονται οι ασφαλιστικές εισφορές και μειώνεται το εισόδημα των φτωχών και μεσαίων νοικοκυριών. Αυτή όμως είναι και μια από τις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής, που οφείλει να αντιμετωπίσει μια επιτυχημένη μεταναστευτική πολιτική (Αγγελάκη, 2013; Τσεβρένης, 2016). Η Τράπεζα της Ελλάδος το 2010 δημοσίευσε στοιχεία, τα οποία ανέδειξαν τη θετική επίδραση των μεταναστών στην ελληνική οικονομία, διότι απασχολούνταν σε τομείς εργασίας που δεν επιθυμούσαν οι Έλληνες. Επιπλέον, οι μετανάστες δεν επηρέαζαν τα επίπεδα της ανεργίας (Χαρδούβελης, 2011). Η μείωση των μισθών του γηγενούς πληθυσμού που μπορεί να προκύψει, ισοσταθμίζεται από την αύξηση των θέσεων εργασίας του. Μάλιστα, στις περιπτώσεις όπου οι μετανάστες που εργάζονται σε μια περιοχή είναι περισσότεροι από τους Έλληνες (πάνω από το 60%), μειώνουν την πιθανότητα οι Έλληνες να υποφέρουν από την ανεργία. Αυτό φανερώνει πως τελικά οι μετανάστες μπορούν να λειτουργούν συμπληρωματικά των Ελλήνων στην παραγωγική διαδικασία (Economou, et al., 2016).

Επιπροσθέτως, μια σημαντική θετική επιρροή των μεταναστών στην οικονομία της χώρας είναι στην αντιμετώπιση της χρηματοδότησης του ασφαλιστικού συστήματος της χώρας, καθώς επηρεάζουν αυξητικά τη συσχέτιση

εργαζομένων-συνταξιούχων, δίχως, μάλιστα, να είναι απαραίτητη η ενέργεια αύξησης φόρων για να ισορροπήσει το δημόσιο χρέος (European Commission, 2015). Θετικό πρόσημο για την ελληνική οικονομία θεωρούνται και τα κονδύλια που απορροφούνται από την Ευρώπη και τους διεθνείς οργανισμούς για τη διαχείριση/αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης και τονώνουν τη μεταναστευτική πολιτική της χώρας υποδοχής (Geiger & Péroud, 2014; Φερόνας, 2013). Στην Ελλάδα, μάλιστα, πάνω από ένα δισεκατομμύριο ευρώ προέρχεται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης και το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας, με σκοπό τη διαχείριση της μεταναστευτικής κρίσης, γεγονός το οποίο έδωσε καταλυτική βοήθεια για τη σταθερότητα της οικονομίας, τουλάχιστον το 2016, σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Τράπεζας (Τσεβρένης, 2016).

5.5 Μετανάστευση: παραοικονομία, ΑΕΠ, ανταγωνιστικότητα

Η Ελλάδα τα τελευταία δέκα έτη μαστίζεται από βαθιά οικονομική ύφεση, η οποία άλλαξε δραματικά τα οικονομικά δεδομένα για όλες τις κοινωνικές τάξεις, ανεξάρτητα από τις μεταναστευτικές εισροές. Πριν την οικονομική κρίση, τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας (2005), έδειχναν πως το ελληνικό ΑΕΠ είχε αυξηθεί κατά 3,7% ποσοστιαίες μονάδες. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία προτού εισέλθει σε νομισματικό έλεγχο και υπογράψει τα πρώτα μνημόνια, οι 2,6 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ προερχόταν από την καταναλωτική δύναμη των μεταναστών, κατάσταση η οποία στήριξε ενεργά την οικονομία της χώρας. Επίσης, οι ελληνικές τράπεζες έλαβαν σωτήρια ανάσα από τις συνολικές καταθέσεις των μεταναστών, οι οποίες άγγιζαν τα 5 δις ευρώ, ήταν οι πιο συνεπείς δανειολήπτες, ενώ οι καταθέσεις ανά μετανάστη έφταναν τα 10000 ευρώ τη στιγμή που στον Έλληνα αντιστοιχούσαν 8000 ευρώ (Schneider and Williams, 2013).

Καθ' όλη τη περίοδο της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα τα εισοδήματα των μεταναστευτικών πληθυσμών φαίνεται να ενίσχυσαν την ελληνική οικονομία. Το φθηνό εργατικό δυναμικό, η μεγάλη πλειοψηφία (εκτός νομικού πλαισίου συλλογικών συμβάσεων), οδήγησαν στη δραματική πτώση των μισθών, έχοντας ως αποτέλεσμα οι γηγενείς να μην επιθυμούν πλέον τις συγκεκριμένες θέσεις εργασίας.

Γενικά ισχύει η αρχή ότι οι Έλληνες και οι μετανάστες δε συγκλίνουν στις ίδιες θέσεις εργασίας και επίσης αρκετές μικρές επιχειρήσεις επιβίωσαν από τους μετανάστες. Η μαύρη εργασία στον τομέα της αγροτικής παραγωγής, στην οικοδομή και στις κατασκευές αυξήθηκε κατά τη περίοδο της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα, γεγονός που συσχετίστηκε με την αυξημένη ζήτηση εργατών μεταναστών αλλά και των παράνομων προσφύγων στην Ελλάδα στους συγκεκριμένους τομείς (Dustmann and Frattini, 2013). Η αυξανόμενη ανεργία όμως, των τελευταίων ετών αδιαμφισβήτητα έχει πλήξει Έλληνες και μετανάστες και αυτό οδηγεί στον ανταγωνισμό ιδίως για χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας. Η πλειοψηφία της ελληνικής βιομηχανίας (53,7 %) πιστεύει ότι η είσοδος και η παραμονή μεταναστών είχε θετικό πρόσημο, ενώ επιδρά θετικά και στον πληθωρισμό, καθώς παρατηρείται αύξηση των γεννήσεων από μετανάστες γονείς (Van der Brug et al., 2015).

Τα παραπάνω στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η χώρα υφίσταται οικονομικές συνέπειες λόγω της εισόδου του μεταναστευτικού πληθυσμού, καθώς επηρεάζεται άμεσα ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, οι μισθοί των εργαζομένων και τέλος τα δημοσιονομικά δεδομένα. Μάλιστα, για τη χώρα η ύπαρξη των μεταναστών συνεισφέρει θετικά στην οικονομική ανάπτυξη της, αν και σε πολλές περιπτώσεις εντοπίζονται και αρνητικές επιπτώσεις, όπως η μείωση των μισθών, οι ελαστικές (εκτός πλαισίου συμβάσεων) εργασιακές σχέσεις, η πτώση των τιμών σχετικά με την εκτίμηση της γης και των ακινήτων στις περιοχές διαμονής των μεταναστών, καθώς και η αδήριτη ανάγκη για οργάνωση και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δομών του κρατικού μηχανισμού, που θα διευκολύνουν την ενσωμάτωσή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, η οποία προέκυψε ως αποτέλεσμα της κρίσης του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, επηρέασε αρνητικά το σύνολο των χωρών. Η οικονομική ύφεση του 2008 έκανε φανερό ότι υπάρχει ανάγκη άμεσων και ριζικών αλλαγών, οι οποίες θα κάνουν πιο αποτελεσματική την οικονομία. Μάλιστα, πολλοί κάνουν λόγο για την πιο βαθιά οικονομική ύφεση ύστερα από τη Μεγάλη Κρίση του 1930. Ειδικότερα, η οικονομική κρίση ανέδειξε πολλές παθολογίες και σοβαρές δυστοκίες του συστήματος. Μάλιστα, οι πιο βασικές από αυτές είναι: η ταχεία διόγκωση του τραπεζικού συστήματος, χωρίς την εποπτεία από κάποιον μηχανισμό, η θεωρία ότι το μέγεθος των τραπεζών αποτρέπει την πιθανότητα χρεοκοπίας, η οποία αποδείχτηκε λαθεμένη, και τέλος η ανάπτυξη της κερδοσκοπίας, με απόρροια τους σοβαρούς κραδασμούς που δέχτηκε το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση οδήγησε στην επιμέρους κρίση, που επηρέασε αρνητικά την πλειονότητα των χωρών. Μάλιστα η κρίση στα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης, η οποία το 2009 επηρέασε δραματικά τα δημοσιονομικά δεδομένα και την οικονομία γενικότερα της Ελλάδας, οδήγησε στη δραματική κρίση του ευρώ, επιφέροντας σοβαρούς κλονισμούς σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα γεγονότα αυτά έθεσαν τον εξής μεγάλο προβληματισμό: η Ε.Ε θα έπρεπε να παραμείνει ως μια ένωση κρατών και ως μια διακυβερνητική συνεργασία ή να επεμβαίνει και να οργανώνει θέματα οικονομίας και δημοσιονομικής πολιτικής; Η βαθιά οικονομική ύφεση ανέδειξε την ανάγκη όχι μιας απλής διακυβερνητικής συνεργασίας, αλλά μιας πιο ουσιαστικής ένωσης, με δημοσιονομικό χαρακτήρα και οικονομική οργάνωση. Μάλιστα, τη δεκαετία του 1990 διατυπώθηκε η θεωρία περί σταθερότητας της Ε.Ε., η οποία θα βασιζόταν καταρχάς σε μια ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα και δεύτερον στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Η πρώτη συνισταμένη της θεωρίας φάνηκε με το πέρασμα των ετών να υλοποιείται, ενώ το δεύτερο εγχείρημα απέτυχε.

Παράλληλα, η οικονομική κρίση που έπληξε τη χώρα μας κατά τη διάρκεια του έτους 2010, έφερε στην επιφάνεια τη σοβαρή αδυναμία και έλλειψη ενός συγκεκριμένου οργάνου, με σαφή οργανωτική δομή, το οποίο θα ήταν ικανό να

διαχειριστεί και να ανταπεξέλθει στις δημοσιονομικές κρίσεις της Ε.Ε. και να θέσει σε λειτουργία ένα μηχανισμό ελεγχόμενης χρεοκοπίας ενός εκ των κρατών μελών. Ωστόσο, οι εφαρμοζόμενες πολιτικές και ο έντονος λαϊκισμός στα επιμέρους κράτη-μέλη, καθώς και η οικονομική ανισορροπία μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης, κατέστησαν σχεδόν αδύνατο το παραπάνω εγχείρημα, δηλαδή την ουσιαστική διαχείριση των δημοσιονομικών κρίσεων μιας χώρας εντός της Ένωσης.

Μάλιστα, η θεωρία πως η οικονομική κρίση θα έπληττε τη χώρα μας ανεξαρτήτως της διεθνούς κρίσης, ενισχύεται μέσα από τα οικονομικά δεδομένα των τελευταίων ετών. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι θα λάμβανε χώρα το ίδιο χρονικό διάστημα, με συναφή κοινωνικό-οικονομικά αποτελέσματα. Τα σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και οι δυσλειτουργίες του κρατικού μηχανισμού της Ελλάδας προειδοποιούσαν για τον ερχομό μιας μακράς και βαθιάς οικονομικής ύφεσης. Φυσικά, το μεγαλύτερο τίμημα κλήθηκε να πληρώσει ο ελληνικός λαός. Η χώρα μας έπρεπε να προχωρήσει σε δραστικές ενέργειες και ριζικές αλλαγές, περιορίζοντας το διογκωμένο δημόσιο και διαφεύγοντας από χρόνιες, νοσηρές κοινωνικές αντιλήψεις και σχέσεις εξουσίας. Η οικονομική κρίση και οι συνέπειες αυτής οδήγησαν την Ελλάδα να επαναπροσδιορίσει το κράτος, το οποίο εν τέλει απαλλάχθηκε από τα βαρίδια των προηγούμενων ετών, αξιοποιώντας τις αναπτυξιακές της δυνάμεις, ενισχύοντας έτσι την αποδοτικότητα και την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Επιπροσθέτως, όπως είναι αναμενόμενο, η οικονομική ύφεση οδηγεί σε σοβαρές επιπτώσεις στην αγορά εργασίας. Καταρχάς ο ρυθμός της ανεργίας αυξάνεται δραματικά και παράλληλα το ζήτημα των μεταναστευτικών ροών γίνεται ακόμα πιο περίπλοκο, με την ανασφάλεια και το άγχος των Ελλήνων πολιτών να διογκώνεται. Παρόλο που αναμενόταν ότι η οικονομική κρίση και η γενική κατάσταση στη χώρα θα μείωνε τις εισροές μεταναστευτικού πληθυσμού, αντιθέτως, παρατηρούνται αισθητά αυξημένες (το 2016 αιτήθηκαν άσυλο 51.061 μετανάστες έναντι 58.661 το 2017, Υπηρεσία Ασύλου-Υπουργείο Εσωτερικών), ειδικά από τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Ασίας. Η Ελλάδα αποτελεί πόλο έλξης και διευκολύνει τη μετάβαση των μεταναστευτικών ροών (νόμιμων και μη) λόγω του γεωγραφικού της σημείου. Η άποψη ότι οι ροές μεταναστών/προσφύγων επηρεάζουν σχεδόν αποκλειστικά αρνητικά τη χώρα, την κοινωνία και την οικονομία αυτής, οδήγησε στη μη οργανωμένη και τελικώς ανεπιτυχή διαχείριση του μεταναστευτικού

φαινομένου. Ειδικά για ζητήματα που αφορούν την κοινωνική και εργασιακή ένταξη των μεταναστών/προσφύγων, στην κοινωνική ασφάλιση και στα κοινωνικά δικαιώματα, η οργάνωση και η διαχείριση απέτυχε ολοκληρωτικά. Η χώρα θεσπίζει νόμους για τη διαχείριση του μεταναστευτικού, ωστόσο δεν εφαρμόζει την επικείμενη νομολογία.

Σε ένα πρώτο στάδιο, η μεταναστευτική κρίση φαίνεται πως εμφανίστηκε και εκδηλώθηκε στην Ευρώπη λόγω του πολέμου στη Συρία, ο οποίος ήταν εκείνος που οδήγησε πλήθος ατόμων να αναζητήσουν άσυλο στην Ευρώπη αντί να στραφούν σε όμορες χώρες, όπως για παράδειγμα η Τουρκία, ο Λίβανος και η Ιορδανία, οι οποίες ως το 2014 είχαν αποτελέσει ένα προσωρινό καταφύγιο για τους ανθρώπους αυτούς. Ασκήθηκε δριμεία κριτική για την αδυναμία της Ε.Ε. να δράσει σε διττό επίπεδο, ειρηνευτικά και διπλωματικά, προτού κορυφωθεί η πολεμική σύρραξη στη Συρία. Ωστόσο, η συζήτηση επί του θέματος δεν είναι στόχος της παρούσας εργασίας. Η Ελλάδα βρέθηκε στο επίκεντρο, θα λέγαμε, της μεταναστευτικής κρίσης, κατά την οποία μια σειρά από παράγοντες συσσωρευτήκαν ώστε να συντελεστεί. Οι παράγοντες που λειτούργησαν σωρευτικά ώστε να συντελεστεί η κρίση (Spijkerboer, 2016) περιλαμβάνουν: α) την ύπαρξη μεγάλου αριθμού Σύριων προσφύγων, εξαιτίας του πολέμου στη χώρα τους, β) την σημαντική έλλειψη χρηματοδότησης και παροχής υπηρεσιών προς τους πρόσφυγες κοντά στους τόπους κατοικίας τους, γ) την απαγόρευση μετακίνησής τους, δ) τις μειωμένες δυνατότητες μετεγκατάστασής τους, ε) τον εγκλωβισμό τους στα στρατόπεδα φιλοξενίας τους, στ) τις αυξημένες ροές προσφύγων, ζ) την αναποτελεσματικότητα και ανικανότητα του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, η) την υποτίμηση των προβλημάτων και της ανικανότητας, ακριβούς εκτίμησης του μεγέθους της κρίσης από την Ε.Ε. και θ) την εκμετάλλευση των προβλημάτων αυτών για πολιτικά οφέλη. Μάλιστα, η Ε.Ε. στην προσπάθειά της να διαχειριστεί την μεταναστευτική κρίση εξέδωσε τον Μάιο του 2015 την Ευρωπαϊκή Ατζέντα της Μετανάστευσης (EU 2015), στην οποία συμπεριέλαβε και πάλι μέτρα που είχαν ήδη αναφερθεί στο παρελθόν, ενώ προσπάθησε να εισάγει και νέες δράσεις. Η ατζέντα για τη μετανάστευση και τη διαχείριση της κρίσης οργανώθηκε πάνω σε τέσσερις βασικούς στόχους:

Πρώτον, στοχεύοντας στην απομείωση των κινήτρων για παράνομη/παράτυπη μετανάστευση, δίνοντας έμφαση στις αιτίες της παράνομης μετανάστευσης και της αναγκαστικής μετακίνησης πληθυσμών, πολεμώντας τους

διακινητές ανθρώπων και εφαρμόζοντας πολιτικές επιστροφής. Δεύτερον, στη διαχείριση των συνόρων σώζοντας ζωές και προστατεύοντας τα εξωτερικά σύνορα με την συνεπικουρία της FRONTEX και εφαρμόζοντας νέες τεχνολογίες για την επιτήρηση των συνόρων. Τρίτον, στη δημιουργία μιας ανθεκτικής κοινής πολιτικής ασύλου μέσω της εφαρμογής κανόνων αποσόβησης της κατάχρησης του συστήματος ασύλου, την εισαγωγή ‘θερμών εστιών’ (hot spots), επανεγκατάστασης και διαμοιρασμού υπευθυνότητας μεταξύ των κρατών-μελών. Τέταρτον, μια νέα πολιτική νόμιμης μετανάστευσης μέσω της βελτιωμένης διαχείρισης της νόμιμης μετανάστευσης, της πολιτικής για τη βίζα, της αποτελεσματικότερης ενσωμάτωσης και μεγιστοποίησης των αναπτυξιακών ωφελειών για τις χώρες προέλευσης.

Τα τελευταία έτη η κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα ανάπτυξης, οργάνωσης και αποδοτικότητας, ωστόσο, οι πολιτικές αυτές συνεχίζουν να ταλανίζονται από τον μη συντονισμό συγκεκριμένων ενεργειών κοινωνικής ένταξης και διαχείρισης του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών/προσφύγων. Ωστόσο, οι πρωτοβουλίες σε επίπεδο έθνους - κράτους οδηγούν σε καλύτερη και πιο οργανωμένη φύλαξη των ευρωπαϊκών συνόρων, όπως επίσης και στη δημιουργία ενός αυστηρότερου κανονιστικού πλαισίου που στοχεύει στην κοινωνική ένταξη του μεταναστευτικού-προσφυγικού πληθυσμού.

Η μεταναστευτική κρίση, που διογκώθηκε από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα στον ευρωπαϊκό χώρο, έφερε στην επιφάνεια σοβαρά θέματα περί εθνικής ομοιογένειας, πολυπολιτισμικότητας, σεβασμού της διαφορετικότητας, ζητήματα για τα οποία το συντριπτικό ποσοστό των κοινωνιών των ευρωπαϊκών κρατών-μελών δεν είχαν προετοιμαστεί καταλλήλως. Παράλληλα, διαδόθηκε η λαθεμένη αντίληψη σχετικά με τις κοινωνικές ανισότητες που εντείνονται από τη μεταναστευτική κρίση, ενισχύοντας ευρωπαϊκές εξτρεμιστικές πολιτικές δυνάμεις, οι οποίες για πρώτη φορά από τη δεκαετία του 1930 αποκτούν τη δυνατότητα αμφισβήτησης σχετικά με τις θεμελιώδεις κατακτήσεις ενός κράτους δικαίου, ισχυριζόμενοι ότι προστατεύουν τη νομιμότητα.

Εν κατακλείδι, το μεγαλύτερο και σοβαρότερο ζήτημα που απασχολεί ακόμα και στις μέρες μας, αποτελεί η κοινωνική ένταξη των μεταναστευτικών/προσφυγικών πληθυσμών στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η χώρα υποδοχής και οι

πολιτικές που ακολουθεί, καθώς και η κοινωνική θέση που έχουν κατοχυρώσει κάποιες κοινωνικές ομάδες, αποτελούν εκείνους τους παράγοντες που ορίζουν κατά βάση τη διαδικασία ένταξης. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως δεν έχει δημιουργηθεί ένα συγκεκριμένο μοντέλο, με συγκεκριμένες τακτικές και διαδικασίες, το οποίο επιτυχώς θα μπορούσε να εντάξει στην εκάστοτε κοινωνία τους μετανάστες/πρόσφυγες. Μάλιστα, η ρατσιστική διάθεση και η κοινωνική αντιπαράθεση, που προέρχονται από την ανάδειξη εξτρεμιστικών πολιτικών και πολιτικών λαϊκισμών, είναι οι πιο σημαντικοί από τους παράγοντες, που αποτελούν τροχοπέδη ως προς την ισότιμη συμμετοχή και διαχείριση του μεταναστευτικού/προσφυγικού πληθυσμού. Οι μετανάστες/πρόσφυγες δεν αισθάνονται σε καμία περίπτωση μέτοχοι και συμμετέχοι της εκάστοτε κοινωνίας, γεγονός το οποίο αποδεικνύει την παταγώδη αποτυχία των μοντέλων που εφαρμόστηκαν για μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Ο Κυριότερος στόχος της Ε.Ε. από τη μια είναι η μείωση των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών, καθώς το μεταναστευτικό φαινόμενο έχει λάβει τεράστιες διαστάσεις, με κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις, και από την άλλη, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και των δημογραφικών προβλημάτων των κρατών-μελών της Ευρωζώνης, προβαίνει σε κάθε προσπάθεια εφαρμογής ποιοτικών κριτηρίων ως προς τη μετανάστευση.

Αντί επιλόγου

Τα τελευταία έτη, η Ελλάδα αποτελεί χώρα υποδοχής πληθώρας μεταναστών. Ταυτόχρονα, δεν έχει αναπτυχθεί στη χώρα ένα σύστημα που θα ήταν ικανό να αντιμετωπίσει τη μετανάστευση ως μια μόνιμη κατάσταση, με αποτέλεσμα οι μετανάστες, οι οποίοι απασχολούνται σε κάποιον τομέα, να μην απολαμβάνουν ένα ασφαλές νομικό καθεστώς. Επίσης, τα τελευταία έτη παρατηρείται αύξηση της ξеноφοβίας και του ρατσισμού, φαινόμενα τα οποία μάλιστα, αρχίζουν να λαμβάνουν ευρύτατες διαστάσεις. Παράλληλα, η παρούσα εργασία ανέδειξε ότι οι μετανάστες, στο σύνολό τους, όχι απλά δεν συνεισφέρουν αρνητικά, αλλά συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας. Το μεγαλύτερο ποσοστό του προσφυγικού/μεταναστευτικού πληθυσμού που βρίσκεται και διαμένει στη χώρα, είναι νέοι ως προς την ηλικία τους και επομένως αποτελεί έναν οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Ωστόσο, το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας δεν είναι καλό και η πιο κύρια αιτία μετανάστευσης είναι η άμεση εύρεση εργασίας. Παράλληλα, οι μετανάστες απασχολούνται κυρίως στον τομέα της αγροτικής παραγωγής, όπου δεν αξιοποιούν το επίπεδο μόρφωσης τους, που έλαβαν στη χώρα τους και τις δεξιότητες που κατέχουν, ενώ λαμβάνουν κατώτερους μισθούς σε σχέση με των ντόπιων, οι οποίοι κατέχουν ανάλογο μορφωτικό επίπεδο. Μία επιπλέον γενική διαπίστωση αποτελεί το γεγονός ότι οι μετανάστες διατίθενται σε εργασίες που οι γηγενείς αποφεύγουν. Μάλιστα, σε περιπτώσεις που στις εν λόγω εργασίες δεν εργάζονταν οι μετανάστες υπήρχε σοβαρός κίνδυνος το παραγόμενο προϊόν να ήταν ποσοτικά λιγότερο. Επιπλέον, ένα σημαντικό ποσοστό επιχειρήσεων, στις οποίες απασχολούνται μετανάστες ως ένας φτηνός παραγωγικός συντελεστής, πιθανότητα δε θα μπορούσαν να επιβιώσουν στις δύσκολες μέρες της οικονομικής ύφεσης, με αποτέλεσμα η ανεργία να είχε δραματική αύξηση και ταυτόχρονα η παραγωγή να μειωνόταν.

Η διαπραγμάτευση των ερευνητικών στόχων ανέδειξαν ότι οι μετανάστες επηρεάζουν ουσιαστικά την ελληνική οικονομία. Οι επιδράσεις ενδέχεται άλλοτε να έχουν θετικό και άλλοτε αρνητικό πρόσημο. Μάλιστα, αρκετές είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι μετανάστες εργάζονται κάτω από δύσκολες συνθήκες και ορισμένες φορές θέτουν σε κίνδυνο τη σωματική τους ακεραιότητα και ταυτόχρονα αποτελούν έναν φθηνό παράγοντα για την παραγωγική διαδικασία. Οι καινούριες

εισροές μεταναστών οδηγούν σε περαιτέρω πτώση των μισθών τους. Μάλιστα, θα μπορούσε να διατυπωθεί η διαπίστωση ότι οι αλλοδαποί προσφέρουν μια γόνιμη εξισορρόπηση στη διαδικασία παραγωγής σε σχέση με το συνολικό κόστος, το οποίο συνδέεται με τις αυξημένες τιμές των υπόλοιπων συντελεστών παραγωγής, όπως είναι για παράδειγμα η ενέργεια.

Γίνεται αντιληπτό ότι, στις μέρες μας, λόγω της διάστασης του φαινομένου, η μεταναστευτική πολιτική που ακολουθεί η χώρα και οι γενικές αρχές διαχείρισης του φαινομένου που επιτάσσονται από την Ευρώπη, θα πρέπει να γίνουν αρκετά πιο αποτελεσματικές και ταυτόχρονα να κινηθούν γρηγορότερες διαδικασίες με σκοπό την ένταξη των μεταναστευτικών/προσφυγικών πληθυσμών τόσο στην ελληνική κοινωνία, όσο και την ελληνική οικονομία. Επιπλέον, βαρύνουσα σημασία έχει και η επιτακτική ανάγκη περί ουσιαστικής μετατροπής των πιστεύω, των πολιτών, της χώρας υποδοχής προς τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, έχοντας ως απώτερο σκοπό να περιοριστεί η οικονομική τους εκμετάλλευση. Ειδικότερα, είναι αδήριτη η ανάγκη να ληφθούν ποικίλα μέτρα από τα εκάστοτε κράτη υποδοχής για αξιοπρεπή διαμονή σε πρώτη φάση των μεταναστών, καθώς επίσης και να διαμορφωθεί με κατάλληλο τρόπο το εκπαιδευτικό σύστημα της εκάστοτε χώρας, ώστε η προσφερόμενη παιδεία να μην παράγει, αναπαράγει και εκκολάπτει τις θέσεις περί ξενοφοβίας και ρατσισμού στους μαθητές, οι οποίοι στο μέλλον θα κληθούν να ζήσουν με δημοκρατικό και ισότιμο τρόπο, σε μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται ως πολυφυλετική και πολυπολιτισμική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αγγελάκη, Μ. (2013). *Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών: διστακτικός βηματισμός ή ένα (ακόμα) μετέωρο άλμα; Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, e-Publisher: ΕΚΤ, 8 (2), 151-164

Αντωνίου, Α., & Παπαϊωάννου, Α. (2016). *Όι Κανονισμοί Δουβλίνο ΙΙ και Δουβλίνο ΙΙΙ'. Αθήνα: Εθνικό Και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Νομικές Διεθνείς Σπουδές - Κατεύθυνση Ευρωπαϊκού Δικαίου, Νομική Σχολή.*

Ελληνική Αστυνομία. (2017). 'Στατιστικά στοιχεία παράνομης μετανάστευσης'. Ανάκτηση Οκτώβριος 13, 2019, από http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=%27.%27&perform=view&id=70776&Itemid=1240&lang=

ΕΛΣΤΑΤ, (2015), *Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 2001-2015* (διαθέσιμο από το <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/->).

ΕΛΣΤΑΤ, (2014). *Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. Μετανάστευση*. Ανακτήθηκε στις 10/10/2019, από https://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/A1602_SAM03_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf/ff20c3ba-54eb-4613-9044-0ddd9c9aa94a

ΕΛΣΤΑΤ, (2014). *Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. «Στατιστικά Αποτελέσματα για το λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα των μεταναστών από χώρες εξωτερικού»*. Ανακτήθηκε στις 10/09/2019, από

http://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/A1602_SAM07_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf/05d1cf8a-231d-4a8c-a06e-8e57de637880

ΕΛΣΤΑΤ, (2013). *Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. «Στατιστικά Αποτελέσματα για το λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα των μεταναστών από χώρες εξωτερικού».* Ανακτήθηκε στις 10/12/2018, από

http://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/A1602_SAM07_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf/05d1cf8a-231d-4a8c-a06e-8e57de637880

Έμκε-Πουλοπούλου, Η. (2007), *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήσης.

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΙΕΑΔ (2017). *Εργασία και Απασχόληση στην Ελλάδα, Ειδικό Αφιέρωμα στο Μεταναστευτικό-Προσφυγικό θέμα*. Ανακτήθηκε στις 29/01/2019 από www.eiead.gr.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015). *Σχέδιο δράσης της ΕΕ κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών (2015 - 2020)*. Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανάκτηση Νοέμβριος 30, 2019, από <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0285>.

Κοκτσίδου, Α. (2017). «Μετεγκατάσταση πληθυσμών σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης: Προσφυγική κρίση, Πολιτικές & Κατευθύνσεις». Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Κοτζαμάνης, Β. & Καρκούλη, Α., (2016). Οι μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία: ένταση και βασικά χαρακτηριστικά των παρατύπων εισερχόμενων ως και των αιτούντων άσυλο. *Δημογραφικά νέα*, Τεύχος 26.

Μαντζανάς, Μ. (2016), *Αφομοίωση και εθνική συνείδηση μεταναστών. Όψεις δικαίου και κοινωνικοπολιτικές παράμετροι. Η κοινωνική πολιτική, με φιλοσοφική, ψυχολογική και παιδαγωγική θεώρηση*, Αθήνα: Παπαζήση.

Παπαδοπούλου, Δ. (2011). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις*. Στο Αντώνης Μωυσίδης, Δέσποινα Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες*, 19-49. Αθήνα. Κριτική

Παρίσης, Ι. (2015). “Μετανάστευση: Η σύγχρονη «εκδοχή» ενός πολύ παλιού φαινομένου!”. «ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ».

Ρουμπίνη, Γ. (2011), *«Ελληνική οικονομία και μετανάστευση: Μύθοι και πραγματικότητες»*. ΕΛΙΑΜΕΠ

Σαμπατάκου, Ε. Α. (2010), *Διεθνείς και ευρωπαϊκές συνιστώσες της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής* Καβουνίδη Τ. Κόντης Α. Λιανός Θ. Φακιολάς Ρ. στο *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες – Πολιτικές – Προοπτικές*, τόμος Α, Αθήνα: ΙΜΕΠΟ.

Συρίγος Α., (2016). «Πού και πώς χάθηκε ο έλεγχος στο μεταναστευτικό», 22/2/16 διαθέσιμο στη διεύθυνση, <http://www.antibaro.gr/article/14414>, [Πρόσβαση 20 Σεπτεμβρίου 2019]

Τριανταφυλλίδου, Α. (2015). *Μετατρέποντας την προσφυγική κρίση σε ευκαρία: Τρέχουσες Προκλήσεις για την Ελλάδα*!. Φλωρεντία: Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute.

Τσεβρένης Κ. Β., (2016), «*Η Ευρώπη και η Ελλάδα ενώπιον του προσφυγικού προβλήματος. Σύγχρονες προκλήσεις, νέες προοπτικές*», Εκδόσεις Πληθώρα, Αθήνα.

Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ, «Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων», Άρθρο 1Α (2) της Σύμβασης του 1951, στην ηλεκτρονική διεύθυνση, https://www.google.gr/search?q=έννοια+πρόσφυγα+σύμφωνα+με+τη+σύμβαση+της+γεεύης&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gfe_rd=cr&dcr=0&ei=7v0FWojQJM-DuAGCgr2, [3/11/19].

Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ. (2017). 'Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ'. Ανάκτηση Δεκέμβριος 13, 2019, από www.unhcr.gr/

Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη- ΕΛ.ΑΣ, Το φαινόμενο της μετανάστευσης, από την ιστοσελίδα, http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=1852, [20/10/19].

Φερόνας, Α. (2013). *Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα.* από την ιστοσελίδα, <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eepr/article/view/10547/10928>

Φίλης, Κ., (2017), «*Πρόσφυγες, Ευρώπη, ανασφάλεια*», Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα.

Τσοτσόροζ, Στ. (2014), *Τεχνολογική αλλαγή και οικονομική ανάπτυξη*, Αθήνα: Παπαζήση.

Χαρδούβελης Γ. (2011), «*Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική*» στο: Νικόλαος Β. Καραμούζης & Γκίκας Α. Χαρδούβελης, «*Από τη διεθνή κρίση στην*

κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον», Αθήνα: Λιβάνη.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bisin, A., Patacchini, E., Verdier, T., & Zenou, Y. (2011). *Ethnic identity and labour market outcomes of immigrants in Europe*. *Journal of Economic Policy*, 26 (65): 5792.

Brettell, C. B., & Hollifield, J. F. (Eds.). (2014). *Migration theory: Talking across disciplines*. 3rd edition. New York and London: Routledge.

Canal-Domínguez, J. F., & Rodríguez-Gutiérrez, C. (2008). *Analysis of wage differences between native and immigrant workers in Spain*. *Spanish Economic Review*, 10(2): 109-134.

Carrera, S. & Gros, D. (2015). *No need for walls to equitably distribute the refugees*. *Centre for European Policy Studies*, advance online publication September 25, <https://www.ceps.eu/publications/no-need-walls-equitably-distribute-refugees>. Accessed 01 November 2019.

Collett, E. (2016), “*The Paradox of the EU-Turkey Refugee Deal*”, Migration Policy Institute (διαθέσιμο από το <http://www.migrationpolicy.org/news/paradox-eu-turkey-refugee-deal>).

Collett, E. (2011). *Immigrant integration in Europe in a time of austerity*. Washington DC: Migration Policy Institute.

Dustmann, C. & Frattini, T. (2013). *Immigration: the European experience*. In D. Card & S. Raphael (Eds.), *Immigration, poverty and socioeconomic inequality*: 423457. New York: Russell Sage foundation.

De Genova, N., Mezzadra, S., Pickles, J. (2014), “*New Keywords: Migration and borders*”, *Cultural Studies*, p. 1-33.

Dingle, Hugh, and V. Alistair Drake. (2007), “*What is migration?*”. *Bioscience* 57.2, 113-121.

Economou, M., Angelopoulos, E., Peppou, L. E., Souliotis, K., & Stefanis, C. (2016). *Suicidal ideation and suicide attempts in Greece during the economic crisis: an update*. *World psychiatry*, 15(1): 83-84.

Esenturk, N. N. (2010). *EU social policy: progressive developments in the legal and governance aspects*. *Social Policy Association. SPA 2010 Conference Papers*. University of Lincoln. 5-7 July 2010.

European Commission. (2015), *A European Agenda on Migration, Brussels*, 13.5.2015 COM (2015) 240 final.

European Commission. (2015). *Greece: Assessing the refugee crisis from the first country of reception perspective* <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/greece-assessing-the-refugee-crisis-from-the-first-country-of-reception-perspective>. Accessed 09 November 2019.

European Commission. (2015). *Greece: Assessing the refugee crisis from the first country of reception perspective*. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/greece-assessing-the-refugee-crisis-from-the-first-country-of-reception-perspective>.

[integration/news/greece-assessing-the-refugee-crisis-from-the-first-country-of-reception-perspective](#). Accessed 09 November 2019.

Eurostat. (2016). *Unemployment statistics*.
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics.
Accessed 25 August 2019.

Fleischmann, F. & Dronkers, J. (2010). *Unemployment among immigrants in European labour markets: an analysis of origin and destination effects*. *Work Employment Society*, 24 (337): 337-354.

Geiger, M., & Pécoud, A. (2014). *International organizations and the politics of migration*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(6): 865-887.

Hale, G. (2016). *Balance of Payments in the European Periphery*. [online] Federal Reserve Bank of San Francisco. Available at:
<http://www.frbsf.org/economicresearch/publications/economicletter/2013/january/balance-payments-europeperiphery/>[Accessed 29 November 2019]

Hansen, P., & Hager, S. B. (Eds.). (2013). *The politics of European citizenship: deepening contradictions in social rights and migration policy*. New York and Oxford: Berghahn Books.

Isotalo, R. (2010), “*Politicizing the Transnational: On implications for migrants, refugees and scholarship*”, in Glick Schiller, N., Faist, T. eds, *Migration, Development and Transnationalization: A Critical Stance*, New York, Berghahn Books, p. 100-141.

Krzyzanowski, M., & Wodak, R. (2011). *The politics of exclusion: Debating migration in Austria*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.

Malone, B. (2015), “*Why Al Jazeera will not say Mediterranean ‘migrants’*”, Al Jazeera Blog, 20 August 2019 (διαθέσιμο από το <http://www.aljazeera.com/blogs/editorsblog/2015/08/aljazeeramediterraneanmigrants-150820082226309.html>)

Moraga, J. F. H. & Rapoport, H. (2015). *Tradable Refugee-Admission Quotas, Matching and the New European Agenda for Migration*. DICE Report, 13(2): 50-54.

Morehouse, C., & Blomfield, M. (2011). *Irregular migration in Europe*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

Nash, K. (2015), *The Political Sociology of Human Rights*, Cambridge University Press.

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2015). *Indicators of Immigrant Integration 2015*, Settling in. Paris: OECD Publishing.

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2015). *Migration Policy Debates: Is this humanitarian migration crisis different?* <http://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf>. Accessed 14 November 2015.

Prean, N., & Mayr, K. (2012). *Unemployment of immigrants and natives over the business cycle: evidence from the Austrian labor market*. *Norface Migration*, 2012(19): 1-31.

Reinhart, C. M., & Trebesch, C. (2015). *The Pitfalls of External Dependence: Greece, 1829-2015* (No. w21664). Athens: National Bureau of Economic Research.

Ruz, C. (2015), “*The battle over the words used to describe migrants*”, BBC News Magazine, 28 August 2019 (διαθέσιμο από το <http://www.bbc.com/news/magazine-34061097>).

Schneider F. & Williams C. (2013). *The Shadow Economy 2013*. London: Institute of Economic Affairs.

Sfakianakis, J. (2016). The Greek Depression. Foreign Policy. [online] Available at: <http://foreignpolicy.com/2013/01/09/the-greekdepression/http://foreignpolicy.com/2013/01/09/the-greek-depression/> [Accessed 29 September 2019].

Taylor, A. (2015), “*It is time to ditch the word ‘migrant’?*”, Washington Post, 24 August 2019, (διαθέσιμο από το <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/08/24/is-it-time-to-ditchthe-word-migrant/>).

TVXS - TV Χωρίς Σύνορα (2016). [online] Available at: <http://tvxs.gr/news/ellada/ereyna-337-ayksisiforon-stoys-ftoxoys-ellines-9-stoysploysiays> [Accessed 29 September 2019].

UNHCR. (2015). ‘*Greece - Sea arrivals 2015*’. Ανάκτηση Οκτώβριος 31, 2019, από <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/46733>

UNHCR. (2015). ‘*Lesvos Kara Tepe Site Map 20-12-2015*’. Ανάκτηση Νο; Νοέμβριος 21, 2019, από <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/46607>

UNHCR. (2015). '*Lesvos Moria Site Map 20-12-2015*'. Ανάκτηση Νοέμβριος 21, 2017, από <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/46608>

UNHCR. (2015). '*Overview and ferry routes - Greece*'. Ανάκτηση Οκτώβριος 31, 2019, από <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/46434>

UNHCR. (2017). '*GREECE Accommodation update*'. United Nations High Commissioner for Refugees. Ανάκτηση Οκτώβριος 10, 2019, από <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/61125>

United Nations (UN). (2016). *244 million international migrants living abroad worldwide, new UN statistics reveal*. <http://www.unfpa.org/migration>. Accessed 12 November 2019.

Van der Brug, W., D'Amato, G., Ruedin, D., & Berkhout, J. (Eds.). (2015). *The Politicisation of Migration*. London and New York: Routledge.

Venieris, D. (2013). *Crisis social policy and social justice: the case for Greece*. London: Hellenic Observatory, London School of Economics and Political Science.

ΦΕΚ

- ΦΕΚ Α'91/2.5.2001, Ν. 2910/2001 Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις.
- ΦΕΚ Α' 212/23.8.2005, Ν. 3386/2005 Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια.

- ΦΕΚ Α΄ 49/24.3.2010, Ν. 3838/2010 Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών.
- ΦΕΚ Α΄ 7/26.1.2011, Ν. 3907/2011 Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής κλπ.
- ΦΕΚ Α΄ 215/30.09.2011, Ν. 4018/2011 Αναδιάρθρωση του συστήματος αδειοδότησης για τη διαμονή αλλοδαπών στη χώρα υπό όρους αυξημένης ασφάλειας.
- ΦΕΚ Α΄ 85/11.04.2012, Ν. 4071/2012, άρθρα 22-42 Ενσωμάτωση Οδηγίας 2009/50 σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης και λοιπές διατάξεις.
- Ν.4332/2015, ΦΕΚ 76, τεύχος Α, ημερομηνία κυκλοφορίας 09-07-2015 Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας – Τροποποίηση του Ν.4251/2014 για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2011/98/ΕΕ σχετικά με την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους πολίτες τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους-μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζόμενους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος-μέλος και 2014/36/ΕΕ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχιακή εργασία και άλλες διατάξεις.